INDUSTRIENS UTREDNINGSINSTITUT

EKONOMISKA EFTERKRIGSPROBLEM

DISKUSSION I SALTSJÖBADEN

DEN 20 MAJ 1943

STOCKHOLM
1943

INDUSTRIENS UTREDNINGSINSTITUT

Ekonomiska efterkrigsproblem

Diskussion i Saltsjöbaden

den 20 maj 1943

S t o c k h o l m
1 9 4 3

Protokoll

från överläggningen rörande de ekonomiska efterkrigsproblemen i Saltsjöbaden den 20 maj 1943.

Till överläggningen hade följande personer inbjudits:

Fil.dr Ivar Anderson
Direktör Elis Aronsson
Direktör E. Bengtson
Bankdirektör Thorsten Bengtsson
Direktör Axel Bergengren
Civilingenjör Erik H. Brodén
Bankdirektör E. Browaldh
Direktör K.R. Bökman
Generalkonsul Gunnar F. Carlsson
Direktör Nils Danielsen
Direktör J. Sigfrid Edström
Direktör Gösta Ehrnberg
Direktör Gillis Eiserman
Direktör J.L. Ekman
Direktör Nils Engberg
Disponent Elof Ericsson
Generaldirektör G. Helge Ericson
Direktör E.W. Eriksson
Direktör Thorsten Ericson
Direktör E. Falk
Direktör O. Falkman
Disponent Axel Fornander
Överingenjör Erik A. Forsberg
Direktör P. Eg. Gummeson
Direktör Gust. Göranson
Bruksdisponent K.F. Göransson
Disponent C.Z. Haeggström
Direktör Harald Hamberg
Direktör Ernst Hedén
Kammarherre R. von Heidenstam

Generalkonsul H.E. Henke
Direktör T. Hèrnod
Bankdirektör E. C:son Herslow
Fil.dr Einar Huss
Direktör Hans Th. Holm
Direktör P. Em. Högberg
Direktör C.A. Jacobsson
Direktör Albin Johansson
Generalkonsul Axel Ax:son Johnson
Bruksdisponent Wiking Johnsson
Disponent Hans von Kantzow
Direktör Carl Kempe
Fil.dr Erik Kempe
Konsul Erland Kleen
Direktör Carl Kihlgren
Direktör Bertil Kugelberg
Bergsingenjör Ivar O. Larsson
Direktör J.W.R. Lilliestråle
Bankdirektör Curt Lindahl
Professor E. Lindahl
Direktör Arthur Lindén
Direktör Fred. Ljungberg
Direktör Bengt Ljungberger
Grosshandlare Robert Ljunglöf
Direktör Sven E. Lundberg
Direktör Sven K.J. Lundberg
Direktör N. Lundblad
Konsul T. Lundgren
Direktör L. Lundquist
Direktör Sven Malmberg
Direktör C.J. Malmros
Professor A. Montgomery
Direktör Martin Månsson
Fil.dr S. Nauckhoff
Disponent Arvid H. Nilsson
Fil.dr Harald Nordenson
Direktör Helge Norlander

Direktör Erik Olson
Direktör R. Rausing
Direktör S.E. Rodling
Direktör Gustaf Sahlin
Direktör Sven Schwartz
Direktör Gust. Settergren
Bruksdisponent Helge Silverstolpe
Direktör Einar Sjögren
Direktör Sverre R:son Sohlman
Arkitekt Sven Steen
Bankdirektör Helmer Stén
Disponent Carl Sundberg
Direktör Gunnar Sundblad
Disponent Chr. von Sydow
Direktör Erik Söderberg
Direktör Kurt Söderberg
Direktör F. Söderbäck
Direktör G. Söderlund
Direktör Gustaf Tham
Direktör C.F. Tranchell
Bruksdisponent Einar Troili
Direktör E. Tunhammar
Direktör M. Waldenström
Bankdirektör Jacob Wallenberg
Bankdirektör Marcus Wallenberg J:or
Skeppsredare Per Waller
Direktör Ernst Wehtje
Direktör Walter Wehtje
Direktör Sten Westerberg
Kommendörkapten Erik Wetter
Bruksdisponent Torsten Wigelius
Bruksdisponent E. Wijkander
Handelsrådet T. Vinell
Statssekreterare T. Wärn
Direktör A. Wästfelt
Bruksdisponent Hj. Åselius
Direktör Knut Östberg

Herr Ordföranden, direktör J. Sigfrid Edström: Mina herrar! Å Industriens Utredningsinstituts vägnar ber jag att få önska Eder alla välkomna till detta möte. Det är ju så, att vi inom institutet ha beslutat uppta efterkrigsproblemen till ett närmare studium, och det har tillsatts en särskild kommitté med direktör Gustaf Söderlund som ordförande.

Nu hade vi tänkt oss att det bästa sättet att inleda detta utredningsarbete vore att låta industrimännen diskussionsvis få framföra sina tankar och idéer om framtidens problem. Detta skulle vara till stöd för kommittén i dess arbete och det är i anledning därav, som detta möte blivit sammankallat.

Professor Erik Lindahl håller det första inledningsanförandet. Han talar över ämnet "Några synpunkter på Sveriges penning- och finanspolitik efter kriget".

Professor E. Lindahl: Om man anlägger en ekonomisk synpunkt på kriget kan man säga, att de krigförande länderna, i stället för att ingå i ett vinstgivande varuutbyte med varandra, söka förstöra så stora värden för varandra som möjligt. För att vinna övertaget i denna förstörelseprocess strävar man på vardera sidan med att maximera produktionen. Man tävlar i att framställa förstörelseredskap och att ersätta vad som förstörts i det egna landet. På detta sätt tvingas länderna att utnyttja sina produktiva resurser mer intensivt än förut. Fredstidens stora problem, arbetslösheten, som både i England och Amerika gällde miljoner familjer, har nu försvunnit. Man har ej längre råd med att låta människor gå sysslolösa.

Så kommer det sig, att kriget, vars väsen är förstörelse, gjort oss mera medvetna om våra produktiva möjligheter. Man ställer sig frågan: Om de gigantiska ansträngningar, som kriget utlöst, i stället använts för fredliga syften, skulle då ej det allmänna

välståndet kunnat höjas i förut otänkbar grad? Enligt beräkningar, som gjorts av amerikanska experter och som för någon tid sedan cirkulerade i den svenska pressen under rubriken "Vad Hitler har kostat mänskligheten" skulle enbart de direkta krigskostnaderna fram till slutet av detta år uppgå till bortåt 600 miljarder dollar, d.v.s. till cirka 2.500 miljarder kronor, ett belopp som är 50 gånger större än Sveriges nationalförmögenhet. För denna summa hade man kunnat köpa alla individer på jorden en bekväm bil eller utrusta alla familjer med elektriska kylskåp, radioapparater och andra dylika varaktiga konsumtionsförmödenheter.

Just därför att kontrasten är så stor mellan dessa fantastiska perspektiv på hur bra vi hade kunnat ordna för oss, om visheten varit större, och den utarmning som nu i stället blir det faktiska resultatet av våra mödor, ha vi ej råd att mista de lärdomar som kriget givit oss i fråga om vår produktiva förmåga. Det centrala efterkrigsproblemet gäller, hur vi, utan arbetslöshet och annat slöseri med produktiva resurser, skola kunna omställa produktionsapparaten efter fredstidens krav. Vid lösningen av detta problem måste alla företagare medverka och de uppgifter, som de härvid ställas inför, äro betydligt svårare än de som förelågo vid övergången från freds- till krigsekonomi. Efter kriget kan nämligen staten ej taga ledningen på samma sätt som under kriget utan ett ökat ansvar kommer att vila på alla enskilda företagsledare. Det är därför av vikt, att dessa i god tid tänkt igenom sina uppgifter.

De överläggningar, som komma att försiggå här i dag, avse att underlätta denna framtidsplanering. Min uppgift i detta sammanhang inskränker sig till att ange några synpunkter på statens penning- och finanspolitik efter kriget, vilken så att säga utgör den av statsmakterna utstakade ramen, inom vilken de enskilda ha att lösa sina speciella produktions- och avsättningsproblem. Principerna för denna politik äro ännu ej fastställda, och jag hoppas därför att de önskemål, som man från industriens sida hyser i dessa frågor, komma att preciseras under den följande diskussionen.

Efter kriget ha vi först att vänta en besvärlig övergångsperiod, under vilken krigs- och ersättningsproduktionen avvecklas och produktionsapparaten omställes efter de nya marknadsförutsättningar som bli en följd av den internationella handelns återupplivande. Under gynnsamma förutsättningar kan denna övergångsperiod, under vilken vi antagligen få behålla en hel del av kristidens regleringsanordningar, beräknas vara avslutad efter fyra à fem år. Vid denna tidpunkt skulle näringslivet alltså ha återfått sin jämvikt och förhållandena skulle åter vara av den normala fredliga typen.

Jag har tänkt lägga min framställning så, att jag först söker ge en karakteristik av detta framtida jämviktsläge och därefter behandlar frågan, hur vi på lämpligaste sätt skola komma fram till detta läge. Man får nämligen ett fastare grepp på övergångsproble-

men, om målet för utvecklingen blivit fastställt.

Den första fråga, som vi ha att ställa beträffande detta framtida jämviktsläge, gäller den allmänna prisnivåns höjd. Under förutsättning att Sverige efter kriget har tillräcklig handlingsfrihet på det valutapolitiska området kan denna fråga formuleras så: Vilken prisnivå önska vi att de penningvårdande myndigheterna genom sina åtgärder skola eftersträva?

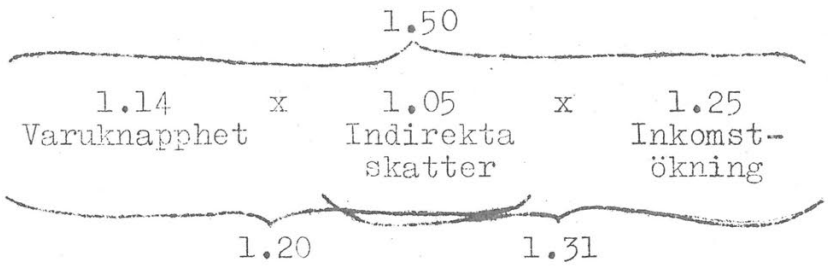
Vid bedömandet av denna fråga måste man utgå från den nuvarande prissituationen, som innebär att detaljpriserna sedan krigets början stigit cirka 50 %, parti- och exportpriserna omkring 80 % samt importpriserna över 150 %.

En närmare analys av denna prisutveckling kan lämpligen anknytas till detaljprisnivån, d.v.s. levnadskostnaderna. Den totala stegringen på detta område kan upplösas i tre komponenter: a) knapphetsprisstegring, som motsvaras av en försämrad varuförsörjning och en sänkt produktivitet, varvid exportproduktionens produktivitet räknas i de importvaror, den tillför eller i framtiden kan väntas tillföra landet; b) prisstegring orsakad av höjda indirekta skatter; om denna räknas netto bör man göra avdrag för de speciella subventionernas prissänkande effekt; c) prisstegring, som betingas av inkomstnivåns höjning, d.v.s. stegringen av lönesatser m.m., vilken bör hållas isär från den ökning av den totala inkomstsumman som sammanhänger med en ökad sysselsättning eller en ökad kapitalbildning. Det torde vara denna del av prisstegringen, som man åsyftar med slagordet "inflation".

För undvikandet av missförstånd bör framhållas, att en dylik uppdelning av prisstegringen i tre komponenter ej ger svar på den ofta diskuterade frågan, i vilken mån prisstegringen i sista hand är orsakad av den genom avspärrningen framkallade varuknappheten eller av statens stora utgifter för försvarsberedskap m.m. Det är nämligen så, att en av knapphet eller importprisstegring direkt orsakad prisstegring oftast i sin tur orsakar en höjning av inkomstnivån, som medför en ny prisstegring av inflatorisk karaktär. Från denna synpunkt har det hävdats - och kanske med rätta - att huvudparten av den nuvarande prisstegringen har sin grund i varuknapphet och därför ej kan anses orsakad av statsmakternas ökning av köpkraften. Denna fråga har jag emellertid ingen anledning att ingå på i detta sammanhang. Den fråga, som nu närmast intresserar oss är nämligen ej hur prisstegringen uppkommit utan hur den skall avvecklas, och därvid har man mera nytta av den nyssnämnda distinktionen mellan de olika prisstegringskomponenterna.

Av dessa tre komponenter är det prishöjande inflytandet av de indirekta skatterna - framför allt omsättningsskatten samt sprit- och tobaksskatterna - lättast att beräkna. Efter avdrag av de direkta subventionerna kan det anslås till omkring 5 %. I vilken

mån den återstående prisstegringen betingas av ökad varuknapphet eller av höjd inkomstnivå är svårare att bedöma. Det synes dock sannolikt att inkomstnivåns höjning uppgår till omkring 25 %, varav följer att den rena knapphetsprisstegringen skulle begränsas till cirka 14 % enligt följande schema:

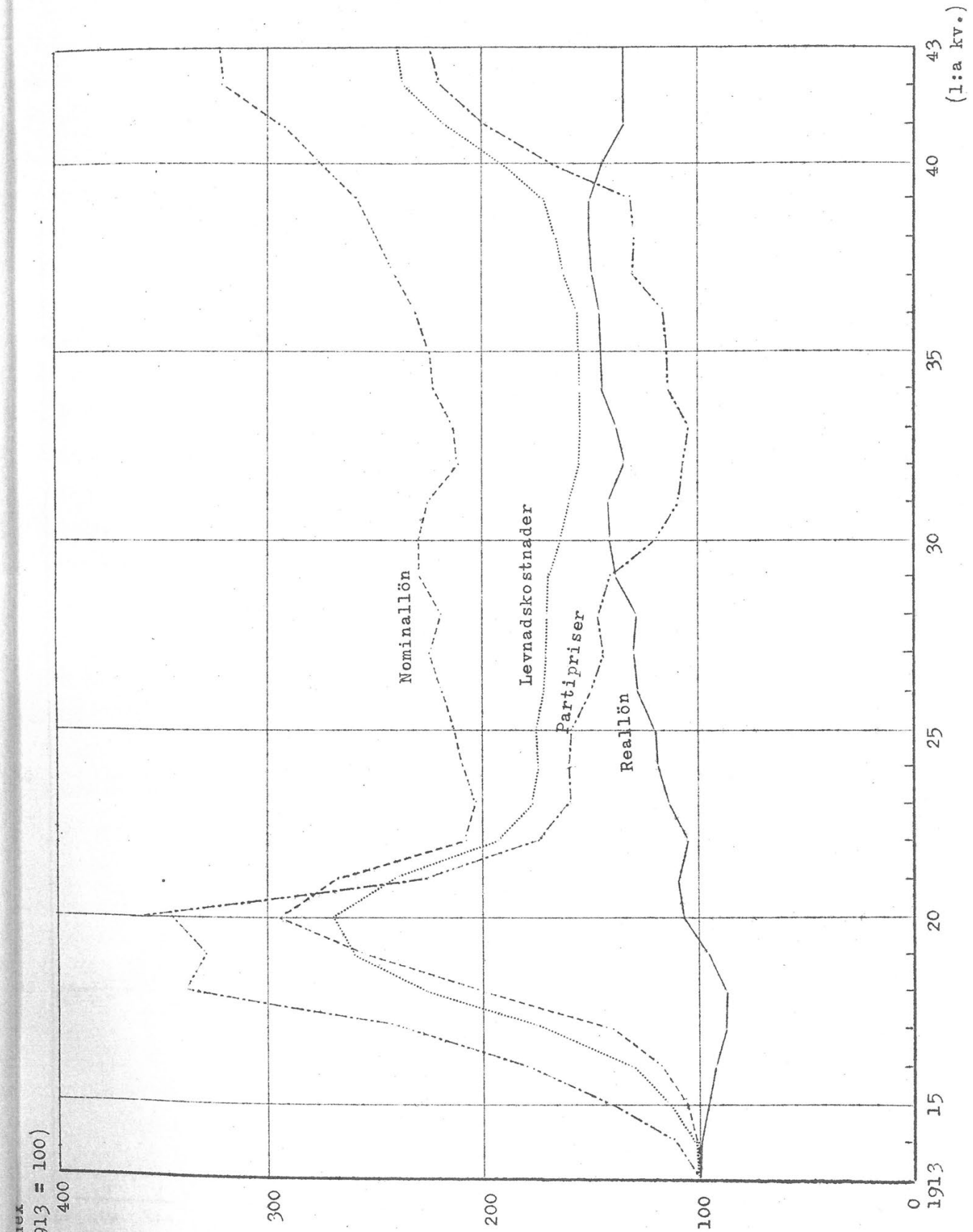

Hela denna fråga kommer antagligen att bli föremål för en ordentlig undersökning i den valutakommitté som nyligen tillsatts inom riksbanken. Om vi i avvaktan på resultatet av denna utredning för resonemangets skull godtaga de här angivna siffrorna, kunna vi draga två viktiga slutsatser: 1) detaljprisnivåns höjning under den nuvarande krigsperioden skulle begränsats til omkring 20 %, om den genomsnittliga inkomstnivån hade kunnat bibehållas oförändrad (vilket ungefär torde motsvara det officiella penningpolitiska programmet); 2) om vi efter kriget skulle anse det lämpligt att låta den del av prisstegringen försvinna, som motsvaras av försämrad varuförsörjning, under det att den övriga av inkomsthöjning och indirekta skatter betingade prissteg ringen skulle bibehållas, skulle detta program innebära en sänkning av detaljprisnivån från 150 till 130.

Med hänsyn till frågans stora betydelse får jag kanske foga ytterligare några kommentarer till de anförda siffrorna.

Då den av varuknapphet betingade prisstegringen enligt den gjorda beräkningen uppgår till 14 %, skulle detta vid i övrigt lika omständigheter förutsätta en minskning av konsumtionsvolymen med 12 %. Denna siffra skulle alltså vara ett mått på den försämring av försörjningsläget, som framkallats av avspärrningen, impor prisernas höjning och dylika produktionshämmande faktorer. Enligt gjorda beräkningar har konsumtionsvolymen emellertid i verkligheten gått ner med 17 %. Differensen förklaras tydligen av att produktionsapparaten nu i större utsträckning än förut är inriktad på att tillgodose statens stora behov, varför produktionsfaktorer överförts dit från andra områden (framför allt genom de stora inkallelserna). I samma mån ha konsumenterna mås ytterligare nedpressa sina anspråk. Denna nedpressning har framtvingats dels genom ökade skatter - det genomsnittliga skattetrycket beräknas under kriget ha stigit med icke mindre än 50 %, nämligen från 14 till 21 % av nationalinkomsten - dels också genom nytt sparande. Docent Lundberg har i den undersökning, som i dagarna publiceras av konjunkturinstitutet, framhållit, att

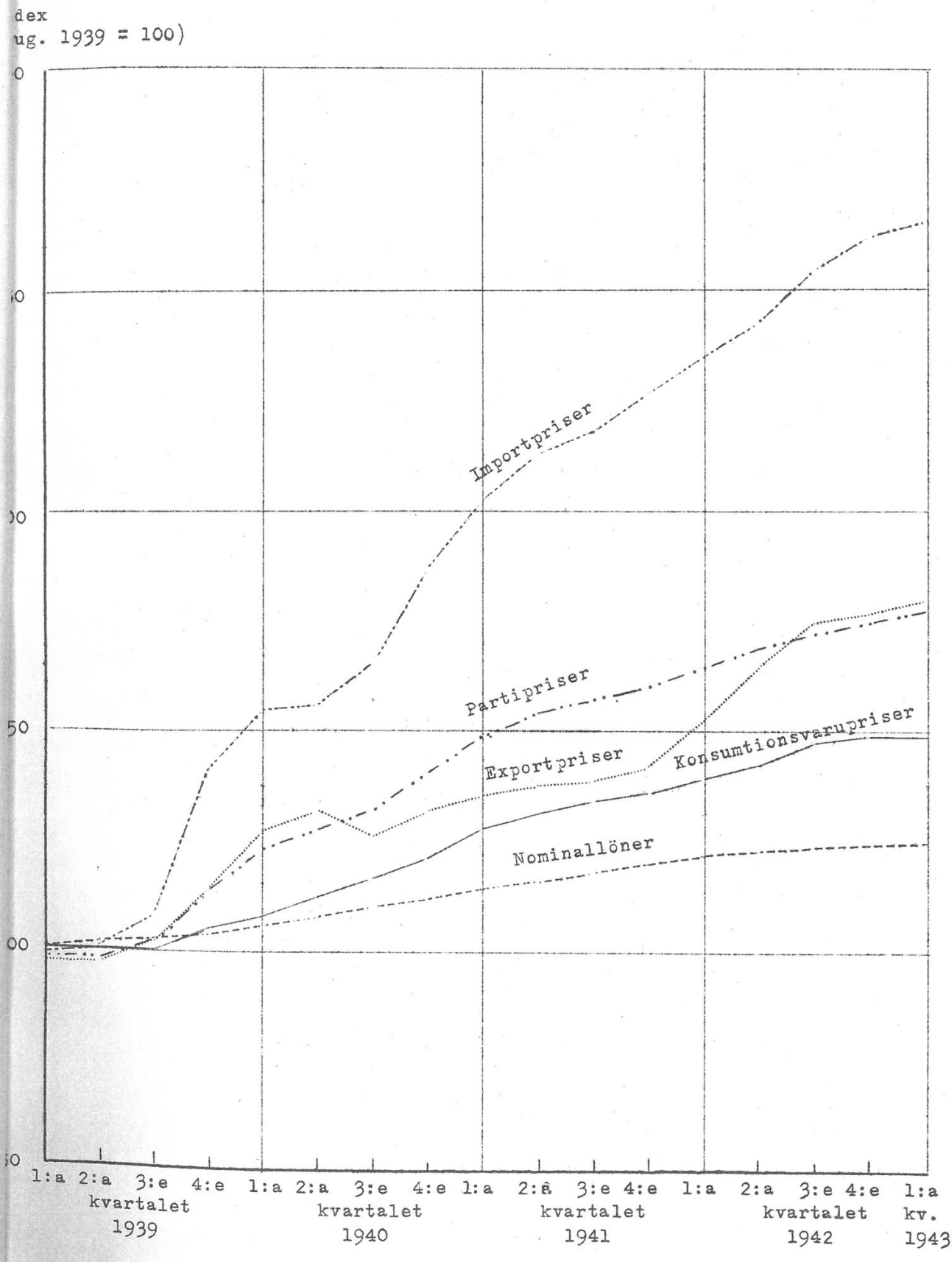
Partipris-, levnadskostnads- och löneutveckling

i Sverige sedan 1913.

Pris- och löneutveckling

i Sverige 1939 - 43.

detta nya sparande delvis är av annan karaktär än det vanliga sparandet. Det har nämligen i viss mån karaktären av ett "köpkraftsöverskott", som konsumenterna förhindras att använda på grund av att de mest begärliga varorna ransonerats. Med hänsyn till att både skatterna och sparandet uppgått till betydande belopp, hade man faktiskt väntat sig en starkare nedgång av konsumtionsvolymen. Att denna fått ett så måttligt omfång förklaras av att den totala sysselsättningen ökats minskningen inom industrien är jämförelsevis obetydlig i förhållande till den enorma ansvällningen i statlig regi.

I docent Lundbergs utredning finns också ett par andra kalkyler, som äro av intresse i detta sammanhang. Han har nämligen beräknat, att under perioden 1939-1942 den totala i landet utbetalade årliga inkomstsumman stigit från 10.8 till 14.4 miljarder, d.v.s. med 32 %, samt att den totala löneinkomsten stigit från 4.3 till 5.7 miljarder, d.v.s. också med 32 %. Om det förut gjorda antagandet rörande inkomstnivåns höjning med 25 % är riktigt, tyda dessa siffror på en ökning av den totala sysselsättningen på omkring 6 %, vilket stämmer ganska väl med vårt föregående resonemang.

Efter dessa kommentarer till det nuvarande prisläget återgår jag till frågan om den framtida prisnivån höjd.

Denna fråga är i första hand en fördelningsfråga en fråga om nationalförmögenhetens fördelning mellan långivare och låntagare. Långivarna äro givetvis intresserade av att den svenska kronan återfår så mycket som möjligt av sitt förkrigsvärde. De som gjort sina placeringar i goda förkrigskronor komma att anse sig orättvist behandlade, om deras fordringar skola räknas i kronor av mindre värde. Låntagarna ha däremot motsatta intressen. Framför allt komma de, som ökat sina skulder under krigsperioden, att motsätta sig en större sänkning av prisnivån och en däremot svarande förbättring av penningvärdet. Här stå alltså intressena mot varandra, och att det är fråga om väldiga intressen framgår därav, att den totala summan av de penningfordringar, som för närvarande utestå i Sverige, efter eliminering av dubbelräkningar, kan antagas överstiga 25 miljarder kronor, vid en total nationalförmögenhet av omkring 50 miljarder. Varje förbättring av kronans värde med en procent medför alltså, om man räknar i reala termer, en förmögenhetsförskjutning från låntagarna till långivarna på omkring 250 milj. kr.

Tillåt mig, för att precisera problemställningen anföra några siffror, som, låt vara på ett mycket ungefärligt sätt, klargöra hur förmögenhetsfördelningen förändras vid olika alternativ i fråga om den framtida prisnivåns höjd:

Prisnivå	Före kriget		Efter kriget					
	100		I 100		II 130		III 150	
	Miljarder kr.	%	Miljarder kr.	%	Miljarder kr.	%	Miljarder kr.	%
Nationalförmögenhet	50	100	50	100	65	100	75	100
Långivarnas andel	24	48	30	60	30	46	30	40
Låntagarnas "	26	52	20	40	35	54	45	60
Därav: statens	3	6	-5	-10	-3	-5	-2	-3
enskildas	23	46	25	50	38	59	47	63

Vid uppgörandet av denna tablå har såsom långivarnas andel räknats endast det samlade värdet av deras penningfordringar. Alla de reala förmögenhetsföremål, vilkas samlade värde (bortsett från eventuella tillgångar i utlandet) är lika med nationalförmögenheten, h alltså förutsatts vara i låntagarnas ägo; dessa senares nettoförmögenhet blir på detta sätt lika med det belopp varmed nationalförmögenheten överstiger den totala skul summan. Vidare har antagits, att kapitalbildningen under kriget och de närmaste åren därefter jämnt kompense rat kapitalförtäringen, så att nationalförmögenheten, räknad i reala termer, kommer att bibehållas vid oförändrad storlek, under det att dess nominella värde på längre sikt kommer att anpassa sig efter prisnivåns höjd.

Vad det nuvarande läget angår kan man emellertid förutsätta, att en dylik anpassning ännu ej ägt rum. Jag skulle förmoda att förmögenhetsställningen för närvarande närmast motsvarar det som II angivna efterkrigs alternativet. Är detta antagande riktigt, skulle en sänkning av prisnivån till 130 ej medföra några större rubbningar av den nuvarande förmögenhetsfördelningen. En ytterligare sänkning till förkrigsnivån skulle däremot, såsom framgår av en jämförelse mellan alt. I och alt. II, medföra en mycket betydande förmögenhetsförskjutning: låntagarna skulle förlora bortåt 10 miljarder nominellt och denna förlust skulle blott i mindre grad kompenseras av ökningen av kronans köpkraft. Å andra sidan kan ett bibehållande av det nuvarande prisläget på längre sikt väntas medföra en sådan stegring av nationalförmögenhet, som alt. III innebär i förhållande till alt. II: låntagarna skulle alltså göra en ny förmögenhetsvinst på bortåt 10 miljarder.

När det gäller att välja mellan dessa alternativ tror jag att flertalet kommer att anse alt. II bättre ä alt. III. En måttlig sänkning av prisnivån, som ej reducerar kapitalvärdena därför att den kompenseras av en rikligare varutillgång och ökad avkastning av realkapi-

talet, är ej farlig för låntagarna. De borde därför kunna gå med härpå, särskilt som de måste räkna med sannolikheten av att staten skulle söka lägga beslag på en stor del av den förmögenhetsvinst, som skulle tillfalla dem om prisnivån bibehölls oförändrad trots varutillgångens ökning.

Om man åter skall låta prisnivån falla mer än som förutsatts i alt. II, kan däremot bli föremål för olika meningar. Visserligen skulle alla, som äro ägare av penningfordringar från förkrigstiden, anse sig ha rätt att få lånen återbetalda i samma penningvärde. Men å andra sidan skulle de, som skaffat sig sina penningfordringar under kriget, göra en obehörig vinst på låntagarnas bekostnad, om prisnivån återfördes till förkrigsläget. Deflationen skulle visserligen ej få lika katastrofala konsekvenser som efter förra världskriget, dels därför att prisfallet då var betydligt större och dels därför att företagarna då hade skuldsatt sig i betydligt större utsträckning under den föregående inflationstiden. Men otvivelaktigt skulle läget bli svårt för många, och framför allt skulle staten själv komma i ett brydsamt läge. Man kan förmoda, att det förkättrade förslaget om engångsskatt i detta fall skulle få vind i seglen. Vad som i vanliga fall betraktas som en olägenhet hos denna skatt, nämligen att den hårdast träffar de för taxeringsmyndigheterna mera lättåtkomliga förmögenheterna i obligationer och bankfordringar, skulle nämligen i detta fall vara ett argument för skatten, eftersom just denna kategori av kapitalägare dragit fördel av deflationen.

Enligt min egen uppfattning bör lösningen ligga närmare alt. II än alt. I. Härför talar också den omständigheten, att den neutrala mellanlinjen under rimliga förutsättningar torde vara lättast att genomföra, då den ej som de två ytterlighetsalternativen påverkar konjunkturerna i upp- eller nedåtgående riktning. Som redan antytts, innebär nämligen detta alternativ, att företagarna i stort sett kunna vidmakthålla normala vinster, därför att prissänkningen på produkterna kompenseras antingen av sänkta råvarupriser eller av ökat utnyttjande av kapaciteten.

En sänkning av detaljprisnivån från 150 till 130 innebär ej, att priserna på alla konsumtionsområden komma att likformigt sänkas med omkring 13 %. Detta sammanhänger framför allt därmed att deras höjning från 1939 till 1943 varit mycket olikformig. Beträffande bostäder torde man sålunda få räkna med en höjning; vid en kostnadsnivå av 130 uppskattas den till cirka 10 %, under förutsättning att en viss rationalisering av byggnadsverksamheten kommer till stånd. Jordbruksprisernas framtida höjd är ett ömtåligt kapitel; man kanske räknar med ett prisfall på 10 %, om jordbrukets förnödenheter förbilligas i erforderlig grad. Om posten drycker och tobak, som huvudsakligen är en skattepost, antages oförändrad, behövs det under dessa förutsättningar ett prisfall å genomsnitt 20 % för övriga varor för att man

skall komma ned till en prisnivå av 130, enligt vad följande tablå utvisar:

Riksbankens konsumtionsprisindex: (aug. 1939 = 100)	1943	Fredsläge
jordbruksprodukter	138.1	125
övriga livsmedel	205.5	130
drycker och tobak	168.2	168
bostad	101.5	110
bränsle och lyse	174.9)	
beklädnad	179.0)	130
inventarier	153.0)	
övriga utgifter	130.9)	
generalindex	149.1	130

Prisnedgången på dessa områden blir alltså ganska måttlig. Även om den måste medföra bortskrivning av vissa och nedskrivning av andra värden, torde den utan större besvär kunna bäras av detaljhandeln.

Betydligt större kan prisfallet väntas bli inom partihandeln, beroende på att prisuppgången här varit mycket större. Det största prisfallet är att förvänta ifråga om importvarorna. För att jämvikt skall uppkomma i prissystemet måste importpriserna ned på en nivå, som blott ligger några tiotal procent över den gamla fredsprisnivån. Jag återkommer strax till frågan hur denna prisreduktion skall komma till stånd men vill förs beröra den sannolika utvecklingen av några andra viktiga kostnadsposter.

Beträffande den största posten av alla, nämligen arbets- och tjänstemannalönerna, måste man göra klart för sig, att det här knappast kan bli tal om en sänkning utan snarare om en höjning, räknat från det nuvarande läget fram till övergångsperiodens slut, om levnadskostnaderna då skulle stabiliseras vid en nivå som ligger 30 % över förkrigsnivån. Jag erinrar om att arbetarnas reallöner undergingo en våldsam höjning efter förra krigets slut - vilket berodde på den dåvarande deflationsprocessen och orsakade industriföretagen mycket bekymmer - men att de sedan under 30-talet stigit ganska jämnt med ett par procent om året. Denna vackra utveckling bröts genom kriget, då försörjningslägets försämring medförde en icke obetydlig sänkning av reallönen. Om löneindex nu står i 125 och levnadskostnadsindex i 150, innebär detta, att arbetarna och tjänstemännen fått kompensation för den mera inflatoriska prisstegringen men att de fullt ut fått bära den prisstegring, som betingas av försörjningslägets försämring och av de indirekta skatternas höjning. Den av dessa båda faktorer orsakade sänkningen av löntagarnas genomsnittliga standard uppgår till icke mindre än 17 %. Om man ser denna utveckling mot bakgrunden av den stigande lönenivån före kriget och om man vidare tar i betraktande att företagen i regel lyckats ernå en glädjande konsolidering av sin ställning under kristiden, förstår man

att löntagarna nu känna sig bära huvudparten av de uppoffringar som blivit nödvändiga på grund av kriget. Man bör därför ej bli förvånad, om arbetarna och tjänstemännen, så snart förhållandena det medgiva efter krigets slut, söka återhämta vad de förlorat under kriget. Jag förutser därför, först och främst att de ej komma att gå med på en sänkning av nominallönerna vid en nedgång av levnadskostnaderna som motsvaras av ökad varutillgång - till denna fråga återkommer jag längre fram - samt vidare att de snart nog komma att resa krav på nya höjningar av nominallönerna. Det är därför inte otroligt, att tiden efter krigets slut, sedan de värsta övergångsrubbningarna övervunnits och förhållandena blivit någorlunda normala, kommer att kännetecknas av successiva lönestegringar.

Ett studium av befolkningsutvecklingen torde vara ägnat att bestyrka denna uppfattning. Såsom framgår av en tabell[1], i vilken jag anfört några siffror från en ännu icke publicerad utredning av professor Quensel, kommer Sveriges totala folkmängd visserligen att stiga fram till 1955 för att därefter successivt nedgå, men antalet personer i de arbetsföra åldrarna (20-65 år) kommer att såväl relativt som ännu mer absolut att minskas redan från 1950. Efter denna tidpunkt kommer det alltså att bli en tilltagande knapphet på arbetskraft, vilket kommer att stärka arbetarnas ställning vid förhandlingsborden. Även från rent befolkningspolitiska synpunkter synes en höjning av arbetarnas standard och detta gäller särskilt bostadsstandarden vara önskvärd, då befolkningsexperterna som bekant anse, att varje familj, som är i stånd därtill, bör skaffa sig fyra barn (vilket förutsätter en höjning av fruktsamheten med 50 %) för att en folkminskning skall kunna undvikas på längre sikt. Med de anspråk på livet, som arbetarklassen numera fått, torde en dylik befolkningsutveckling knappast vara möjlig utan en ganska väsentlig höjning av arbetslönenivån.

Om den höjning av lönenivån, varom jag nu, låt vara på osäkra grunder, profeterat, kommer till stånd, kan detta beräknas få ganska vittgående konsekvenser för produktionsinriktningen i Sverige. Jag avser därmed inte endast att kanske också efter detta krig en tendens till mekanisering och rationalisering kommer att göra sig gällande. Vad jag särskilt vill framhålla är att en ökad

---

1)

	1940	1950	1960	1970
Total folkmängd	6.370	6.500	6.472	6.286
Fördelning av 1000 personer på åldersgrupper:				
0 - 20 år	285	265	257	239
20 - 65 "	619	627	617	612
65 - "	96	108	126	150

köpkraft hos den stora massan i Sverige kommer att skapa en god inhemsk marknad för konsumtionsvaror av olika slag. Detta gäller särskilt sådana varaktiga konsumtionsnyttigheter, som anses höra till en bättre standard, varjämte en behövlig höjning av bostadsstandarden bör ge den svenska industrien många goda arbetsuppgifter. Det är önskvärt, att industrimännen i sina framtidsplaneringar ej underskatta hemmamarknaden utan taga vederbörlig hänsyn till dennas växande behov.

Lönenivåns höjning kommer givetvis att utöva en tryckande effekt på räntenivån. Även andra skäl, såsom statsskuldens kraftiga stegring, tala för att de nuvarande relativt låga räntorna komma att bibehållas på längre sikt. Statsmakternas förmåga att nå detta resultat bör ej betvivlas. Vid den framtida tidpunkt, då rekonstruktionsarbetet är avslutat, tror jag för övrigt att det nuvarande räntelägets upprätthållande ej kräver några särskilda stödåtgärder från statens sida. Jag behöver ej längre uppehålla mig vid denna punkt, då jag här fullt delar den uppfattning, som så insiktsfulla bedömare som professorerna Montgomery och Ohlin givit uttryck åt.

Jag har nu berört de viktigaste av de faktorer, som äro av betydelse för företagens räntabilitet. Denna påverkas tydligen i sänkande riktning av produktprisernas nedgång och lönernas eventuella stegring. Vid sidan av tekniska förbättringar och rationaliseringsåtgärder samt möjligheten att vid stegrad avsättning öka produktionsskalan eller utnyttjandet av förefintlig kapacitet, är det egentligen endast råvaru- och bränslepriserna nedgång som verkar i räntabilitetshöjande riktning. För att balans överhuvud skall uppnås, förutsättes att dessa senare poster jämte de fasta kostnaderna sjunka så mycket, att kompensation erhålles såväl för lönepostens stegring som för produktprisernas sänkning. I det sistnämnda hänseendet måste man även räkna med en ganska avsevärd förskjutning i prisrelationerna. Arbetskrävande varor komma att få högre priser i förhållande till andra produkter i fråga om vilka råvarukostnaderna ha större betydelse.

Det nu sagda gäller storleken av företagens vinster. Hur mycket företaget får behålla av dessa för egen del beror på storleken av det allmännas skatteanspråk. Under kriget har som bekant en avsevärd stegring ägt rum av skattetrycket. Denna stegring har särskilt gått ut över bolagen, vilkas vinster nu beskattas nära dubbelt så högt som före kriget, under det att det generella skattetrycket kan beräknas ha stigit med blott 50 %. Det är troligt, att man efter kriget från industriens håll kommer att framställa anspråk på en reduktion av bolagens skattesatser, som, inräknat kommunalskatten, för närvarande överstiga 40 %. En liknande aktion kom till stånd efter förra kriget. Jag hade själv äran att medverka genom en utredning om aktiebolagens skattebelastning, som jag gjorde på uppdrag av Sveriges Industriförbund. Resultatet av denna aktion var ganska

givande, men denna gång synas utsikterna ej vara lika gynnsamma.

Först och främst måste statens löpande skattebehov även i framtiden bli mycket stort. Man kan visserligen vinna några hundra miljoner på en minskning av försvarsutgifterna samt genom uppgången av tullinkomster och automobilskattemedel, men samtidigt har man att vänta stora utgifter för sociala ändamål samt eventuellt för avbetalning av statsskulden.

Vidare är att märka, att förslaget om att möjliggöra en sänkning av de löpande skatterna genom en större engångsskatt fått ett ganska ogynnsamt mottagande. En engångsskatt torde nu ej medhinnas under kriget, varför frågan skjutits åt sidan. I Danmark har man, efter vad jag hört, diskuterat en annan art av engångsskatt, som skulle träffa de under kriget erhållna kapitalvinsterna,men den synes vara synnerligen svår att realisera.

Jämför man situationen efter detta kriget med den, som var rådande på 20-talet, har argumentet om de höga bolagsskatternas produktionshämmande inflytande ej heller så stor bärkraft nu som förra gången. Då kunde man nämligen hänvisa till att en hög beskattning i Sverige kunde befaras driva kapitalet ut ur landet. Risken härför är för närvarande mycket mindre, särskilt som de utländska skatterna kunna väntas bli högre än de svenska. Någon större fara synes ej heller föreligga för att det kapital, som söker användning i Sverige, på grund av bolagsbeskattningen i alltför stor utsträckning skulle söka sig till andra investeringsområden (bostäder, jordbruk).

Olägenheterna av en hög skattesats för bolagen motverkas för övrigt i hög grad av de liberala avskrivnings- och värderingsreglerna. Genom möjligheten att göra skattefria avskrivningar kunna företagen få sin skattebörda skjuten på framtiden och alltså företaga en skattefri konsolidering av sin ställning. Tack vare detta system ha de höga skatterna i själva verket i hög grad främjat bolagens konsolidering. Härigenom har bolagen också fått möjlighet att företaga en utjämning mellan goda och dåliga år.

Jag skulle därför anse det vara klokt förfarande, om industriens representanter, när de dryfta de viktiga skattefrågorna med statsmakterna, ej åtnöja sig med att framställa odifferentierade krav på skattesänkning, vilka ej torde ha så stora utsikter att vinna gehör. Enligt min uppfattning borde industriens skatteaktion i stället omfatta följande två huvudpunkter:

1. Aktiebolagens statsskatt bör ej som nu utgå med en variabel procent av grundbeloppet utan fastställas till ett visst,ej alltför högt, procenttal, som kan bibehållas oförändrat under en lång följd av år.

2. Principen om uppskov med skatt för fonderade medel bör genomföras mera konsekvent.

Jag tror, att mycket skulle vara vunnet, om des-

sa krav bleve beaktade. Om företagarna kunde räkna med en fast skatteavbränning, skulle deras-planering för framtiden avsevärt underlättas. Och om all kapitalbildning inom bolagen bleve skattefri, skulle skatterna ej lägga hinder i vägen för en kraftig industriell expansion. Om denna skatteprincip fullföljes till sina sista konsekvenser, kommer man fram till en beskattning av aktiebolagens utdelning, vilket system redan tidigare med gynnsamma resultat praktiserats i Holland.

Konsekvenserna av denna skattemetod äro värda att observera. Ett resultat synes nämligen vara, att en stor del av det samhälleliga sparandet kommer att äga rum inom bolagen, eftersom det i detta fall blir skattefritt tills dess det kommer fram i den taxerade årsvinsten. Vidare är att märka, att det blir svårt att starta nya företag i konkurrens med de gamla, eftersom de förra måste finansieras med beskattade sparmedel. Slutligen kommer bolagens tilltagande konsolidering att minska deras beroende av bankerna. Affärsbankerna, som i Sverige hittills varit av den industrifinansierande typen, komma därför antagligen att utvecklas i riktning mot den engelska banktypen.

Den framställning av det framtida läget, som jag nu givit, behöver kompletteras särskilt på en punkt. Mitt resonemang förutsätter nämligen ej endast att Sverige som nation får en ganska stor frihet på det ekonomiska området utan också att det ej ingått något sådant valutaavtal, som fixerar de utländska växelkurserna. Som jag förut framhållit, måste nämligen importpriserna hållas relativt låga för att en prisstabilisering inom landet skall kunna ske utan att alltför mycket inkräkta på företagens vinstmarginal. Då vi ej kunna påverka importvarornas pris i utlandet, måste vi ha möjlighet att anpassa växelkurserna så, att importpriserna i svenska kronor komma att stå i rimlig proportion till den inhemska prisnivån.

På denna punkt torde många av mina åhörare vara benägna att anmäla en viss skepsis. Vi ha nämligen nyligen läst om de planer för nyordning i det internationella penningväsendet, som lanserats i England och Amerika och vilka båda förutsätta att växelkurserna mellan de olika länderna hållas relativt fixa. En anslutning av Sverige till ett dylikt internationellt penningsystem skulle tydligen väsentligt minska vår handelsfrihet på det valutapolitiska området. Vi skulle i ganska stor utsträckning nödgas låta våra inhemska konjunkturer rätta sig efter de internationella prisrörelserna. Utrymmet för en reglering av den inhemska prisnivån och överhuvud för en nationell konjunkturpolitik skulle bli ganska litet.

Dessa perspektiv äro ej så uppmuntrande. Sveriges export omfattar ett fåtal stora varor, vilkas priser kunna fluktuera ganska avsevärt. Vid fasta växelkurser kan man därför befara en skärpning av konjunktur-

växlingarna liksom även att prisutvecklingen på längre sikt kan komma att gå i en för oss icke önskvärd riktning.

För egen del ser jag emellertid ej så pessimistiskt på denna fråga. Skälet härtill är framför allt, att problemet att skapa ett internationellt penningväsende är av så väldiga dimensioner att det sannolikt ej kan lösas på många år. Lösningen av detta problem förutsätter för övrigt, att man samtidigt kan bemästra de lika svåra och stora problemen rörande de internationella krediterna till de hjälpbehövande länderna, skadeståndsfrågorna o.s.v.

Lösningen försvåras för övrigt av de intressemotsättningar, som föreligga mellan England och Amerika och vilka redan kommit till synes i de framlagda planerna.

Enligt den s.k. Whiteplanen skulle Amerika få ett dominerande inflytande. Planen innebär nämligen, att länderna skulle skjuta ihop guld och valutor till en gemensam kassa, från vilken sedan lån skulle kunna lämnas till enskilda länder för utjämning av underskott i deras betalningsbalanser. Då flertalet länder fått sina guld- och valutareserver hårt åtgångna under kriget, torde de ej få möjlighet att göra de erforderliga tillskotten till unionskassan, om de ej från början kunna få låna i Amerika. Amerika skulle alltså uppträda som den store kreditgivaren. Vidare skulle styrelsen för unionskassan domineras av amerikanska intressen, då de quota, efter vilka ländernas röstetal bestämmas, skulle fixeras med avseende på storleken av ländernas guldkassor, fluktuationerna av deras betalningsbalans och nationalinkomstens storlek.

Enligt Keynes-planen krävs däremot ej några kontanta tillskott från ländernas sida. Den förutsätter, att länderna ingå i en clearingunion och att de länder, som härvid få plussaldon som ett resultat av den internationella handeln, ej taga ut dessa kontant utan låta dem stå kvar som tillgodohavande hos unionen. (Detta förutsätter en ganska kraftig centralisering av valutahandeln. Enligt den amerikanska planen skulle däremot valutahandeln bli jämförelsevis fri, då endast kapitalrörelserna mellan länderna förutsättas bli kontrollerade.) Enligt den engelska planen blir sålunda en ganska vidsträckt internationell kreditgivning möjlig utan några kontanta insatser. Den är därför av betydligt mera expansiv art än den amerikanska planen. Den skulle också ge England större inflytande, eftersom ländernas quota i detta fall tänkas bestämda av utrikeshandelns totala omfattning.

Motsättningen mellan dessa planer är alltså så stor, att det ej synes lätt att ernå någon för båda länderna acceptabel kompromisslinje. Jag tror därför, att vi under de närmaste åren efter kriget få reda oss utan något internationellt myntsystem. Enligt min uppfattning kan detta gå ganska bra. Dollarn kan nämligen mycket väl tjänstgöra som internationell valuta, om

blott den amerikanska penningledningen är mäktig att någorlunda stabilisera dess värde. Sker detta och kommer också den internationella kreditgivningen i gång, äro de viktigaste önskemålen på detta område uppfyllda.

Även om ett internationellt penningväsende skulle komma till stånd inom de närmaste åren, ligger det knappast i Sveriges intresse att genast ansluta sig till systemet. Sverige har nämligen ej så mycket att vinna av detta system, som i första hand synes medföra fördelar dels för de stora länderna, som få ett avgörande inflytande över detsamma, och dels för de kreditbehövande mindre länderna, vilka under detta system få ökade möjligheter att få sina behov tillgodosedda. Sverige tillhör ej någondera kategorin utan torde därför göra klokt i att till en början intaga en avvaktande hållning. Slutligen är att märka, att om Sverige vid en senare anslutning till ett dylikt internationellt penningsystem redan har lyckats stabilisera de inhemska priserna på den nivå, som här förutsatts, växelkurserna givetvis därvid måste anpassas efter denna prisnivå. Man torde knappast behöva räkna med att de andra länderna härvid komma med några avgörande invändningar. En grundtanke i både det engelska och det amerikanska förslaget är nämligen, att växelkurserna skola fastställas på en sådan höjd, att länderna få jämvikt i sin betalningsbalans. Möjligheten av framtida justeringar av växelkurserna har även förutsatts i båda förslagen, ehuru den är mera begränsad enligt den amerikanska planen.

Slutsatsen av vad jag nu anfört är alltså, att vi ej böra underskatta våra möjligheter att genomföra ett inhemskt stabiliseringsprogram, trots att detta förutsätter en viss handlingsfrihet på det valutapolitiska området.

Jag har nu uppehållit mig så länge med att utmåla det framtida jämviktsläge som jag tänker mig såsom riktpunkt för våra strävanden under övergångsperioden, att jag måste fatta mig tämligen kort rörande de speciella problem som hänföra sig till denna tid.

Om man anser det befogat att en sänkning av detaljprisnivån med exempelvis 15 % kommer till stånd på längre sikt, kan man först ställa sig den frågan, i vilken takt denna prissänkning skall få försiggå. Enligt min uppfattning bör svaret på denna fråga i första hand bli beroende av utvecklingen av vår utrikeshandel. Flera omständigheter tala för att det uppsving, som vi här alla hoppas på, ej kommer till stånd på en gång utan att det kommer att försiggå i olika etapper.

Under de första åren torde tonnagebristen bli besvärande. Vidare måste man förutsätta, att varuströmmarna i första hand komma att dirigeras till de krigshärjade och nödställda länderna. Även Sverige måste härvid göra sin insats genom att efter förmåga bispringa grannländerna. Ökningen av den för svensk konsumtion

tillgängliga importen torde därför bli ganska måttlig. Detta innebär, att vi under denna första period knappast kunna slöppa kvoteringssystemet. Även om en sänkning av utlandspriserna ej äger rum under denna period, torde bortfallandet av de stora krigsriskpremierna möjliggöra en icke oväsentlig nedgång av importpriserna. Det är troligt, att statsmakterna genom priskontrollerande åtgärder låta denna prissänkning komma till fullt uttryck inom prissystemet. En viss sänkning av levnadskostnaderna under de första efterkrigsåren synes därför vara sannolik. För partipriserna torde nedgången i stort sett bli mera betydande, ehuru den sannolikt kommer att fördela sig ojämnt på olika varugrupper.

Efter någon tid torde man kunna räkna med en ytterligare förbättring av import- och exportmöjligheterna. Tonnagetillgången kan väntas öka med en sänkning av frakterna som följd. I samma mån som återuppbyggnadsarbetet fortskrider och produktionsapparaten omställes efter fredliga behov, inträder en allmän förbättring av varuförsörjningen. Om denna åtföljes av en nedgång av prisnivån på de stora marknaderna - jag tänker närmast på U.S.A. - är allt gott och väl. Även i Sverige kommer nämligen då den fallande prisrörelsen att fortsätta. Men som förut påpekats, behöver detta prisfall i stort sett ej medföra några depressiva verkningar, om det ej blir av större omfattning än att inkomstnivån inom landet kan bibehållas. Under denna senare del av övergångsperioden torde det vara möjligt att släppa kvoteringsprincipen och lämna importen fri, varjämte priskontrollen nedåt kan ersättas av företagarnas fria konkurrens samtidigt som ransoneringssystemet i huvudsak avvecklas. Däremot torde det vara nödvändigt att alltjämt behålla valutahandeln under statsmakternas kontroll.

Det kan nämligen tänkas, att under denna tid av större frihet inom näringslivet den internationella prisrörelsen får en tendens att svänga uppåt. Kännare av U.S.A. ha pekat på den starka spänning mellan den ökade monetära köpkraften och den minskade tillgången på konsumtionsvaror, som där blivit en följd av kriget. Särskilt om man räknar med att kriget i Asien kommer att fortsätta något år efter det europeiska krigets avslutande, förefaller det ej osannolikt, att priserna under den period vi nu tänka på ej komma att falla utan i stället få en stigande tendens. Detta skulle innebära, att utvecklingen efter förra världskriget, då två år efter stilleståndet följde 1920 års kraftiga boom, nu skulle upprepas. Blir detta fallet, komma vi i Sverige att ställas inför ett svårt problem: skola vi låta prisrörelsen vända uppåt i Sverige eller skola vi sänka dollarkursen så mycket att priserna här komma att gå i motsatt riktning mot i utlandet.

Det kan ej råda något tvivel om att det senare alternativet, om det över huvud är genomförbart, är att föredraga från den inhemska stabiliseringspolitikens synpunkt. Vi hålla oss nämligen då på den raka vägen

mot det stabiliserade jämviktsläge, vars uppnående bör vara målet för politiken under övergångsperioden. Välja vi det första alternativet, få vi en prisuppgång, som ej kan bli varaktigt bestående utan endast kommer att öka det följande prisfallet. Att dylika häftiga svängningar av prisnivån kan få mycket tråkiga följder, behöver jag ej närmare framhålla.

Mot detta resonemang vill man kanske invända, att en rubbning av växelkurserna medför ett osäkerhetstillstånd inom utrikeshandeln och ger upphov till obefogade vinster och förluster. Det var av dylika skäl som man några år före kriget uraktlät att vidtaga den sänkning av pundkursen, som skulle erfordrats för att hindra den svenska prisnivån från att stiga. Genom valutakontrollen har emellertid denna fråga kommit i ett nytt läge. Man behöver nu ej räkna med några vinster eller förluster för valutaspekulanter. Man kan även tänka sig, att riksbanken skyddar importörerna och exportörerna från konsekvenserna av en växelkursändring genom att sälja och köpa valutor på leverans. Jag erinrar om, att under 1930-talet utvecklats ett ganska sinnrikt system på valutaområdet med forward exchanges, som i stort sett fungerade tillfredsställande och reducerade affärsmännens risker. Genom valutahandelns centralisering ha de tekniska möjligheterna att ytterligare utveckla detta system i hög grad ökats. Om planerna på ett internationellt myntsystem ej komma att realiseras, förefaller det troligt, att även andra länder komma att återgå till 1930-talets penningsystem i en förbättrad form.

Samma fråga kan bli ännu mer aktuell i ett senare skede av utvecklingen, om prisuppgången i utlandet liksom efter förra kriget kommer att avlösas av ett kraftigt prisfall. I så fall kan det vara befogat att företaga en växelkursändring i motsatt riktning. Under ogynnsamma förutsättningar kan detta i själva verket bli nödvändigt, om vi skola undgå en inhemsk deflation. Enligt min mening ha de valutapolitiska åtgärderna fått ett oförtjänt vanrykte såsom penningpolitiska medel. Man talar om mer eller mindre omoraliska manipulationer med växelkurserna, om konkurrens i depreciering etc. Om emellertid en förändring av växelkurserna tillgripes för att motverka en ogynnsam utveckling i utlandet och för att befrämja den inhemska stabiliteten, synes den mig ej endast kunna försvaras utan vara väl motiverad såväl från det egna landets som från utlandets synpunkt. Att en dylik politik kan föra till ett gynnsamt resultat, visar framför allt utvecklingen i Finland efter förra världskriget. Genom att låta dollarkursen stiga i erforderlig grad blev det möjligt för Finland att undgå det förödande prisfall, som träffade flertalet andra länder med katastrofala verkningar.

När jag nu talar om förändringar av dollarkursen såsom ett medel att åstadkomma en stabil prisutveckling inom landet, har jag därmed ej för vårt vidkommande velat förorda ett system med variabla växelkurser. Jag tror att den enklaste politiken är att liksom hittills hålla en fix dollarkurs så länge som möjligt men att en

eller annan gång låta detta läge förskjutas i den riktning, som är önskvärd från den inhemska stabilitetens synpunkt.

Angående löneutvecklingen under övergångsperioden vill jag framhålla följande. Enligt gällande ramavtal medför en sänkning av levnadskostnadsindex en automatisk minskning av de lönetillägg, som nu utbetalas till arbetare och tjänstemän. Om sänkningen av levnadskostnaderna, såsom här antagits, är ett uttryck för en förbättring av varuförsörjningen, kan löntagarna med fog göra gällande att de böra bli fullt delaktiga i denna välståndshöjning och att de därför skola få bibehålla de nu utgående indextilläggen trots att indextalet fallit. Även från andra synpunkter synes det motiverat att efter krigets slut ersätta de nu utgående rörliga tilläggen med fasta tillägg, som ej påverkas av indextalets nedgång. På detta sätt sörjer man för ett upprätthållande av konsumenternas köpkraft, vilket är av stor vikt under en period med nedåtgående priser, då utvecklingen eljest lätt kan få en depressiv karaktär. Då den nominella lönenivån såsom förut nämnts för närvarande anges med indextalet 125 under det att prisnivån har stigit till 150, kommer det även med fasta löner att taga ganska lång tid innan reallönen stigit till samma nivå som före kriget. Såväl från företagarnas som från de prisstabiliserande myndigheternas synpunkt synes det emellertid vara önskvärt att denna lönehöjning ej kommer tidigare än att den kan kompenseras av en sänkning av råvarupriserna eller andra kostnadsposter.

Vad slutligen angår räntefotens höjd under övergångstiden kan jag nöja mig med att hänvisa till bankofullmäktiges uttalande för någon tid sedan, i vilket framhålles vikten av att genom särskilda åtgärder, d.v.s. framför allt försäljning eller köp av värdepapper, motverka eventuella tendenser såväl i sänkande som i höjande riktning. Riksbanken har härigenom deklarerat sin avsikt att om efter krigets slut en tendens till åtstramning skulle göra sig gällande på penningmarknaden, orsakad framför allt genom ökade valutaanspråk, motverka denna genom uppköp av värdepapper i öppna marknaden. I stabilitetens intresse får man hoppas, att denna avsikt fullt ut kommer att förverkligas. I så fall skulle vi ej behöva befara en krisartad utveckling på kapitalmarknaden utan kunna räkna med såväl oförändrade räntesatser som stabila kapitalvärden under hela övergångsperioden.

Med dessa korta antydningar rörande de penningpolitiska problemen under övergångstiden har jag endast velat framhålla, att en tillfredsställande lösning av dem torde ligga inom det möjligas gränser. Som jag redan förut påpekat, äro emellertid de uppgifter, som under denna tid förestå såväl för statsmakterna som för de enskilda företagarna, av ännu större svårighetsgrad än de som de haft att lösa under krigsperioden. Det är nämligen svårare att omställa produktionsapparaten under en period av fallande än under en period av stigande priser. Härtill kommer, att näringslivet under denna tid, då det gäller att återknyta handelsförbindel-

serna med andra länder, måste arbeta under ovissa och växlande yttre förutsättningar. Jag är dock förvissad om att Sveriges företagare skola göra vad på dem ankommer för att vårt näringsliv skall få den plats i världsekonomien, som vi alla önska, och för att landets välståndsutveckling skall fortsätta efter den stigande kurva, som avbröts genom kriget.

Herr Ordföranden: Jag ber att på de närvarandes vägnar få framföra ett hjärtligt tack till professor Lindahl för detta belysande föredrag. Jag lämnar nu ordet till handelsrådet Vinell, som lovat tala om ämnet "Några synpunkter på den svenska exportens efterkrigsproblem".

Handelsrådet T. Vinell: För Sverige är utrikeshandeln som bekant av särskilt stor betydelse. Vi ha ju per invånare räknat en mera omfattande utrikeshandel än flertalet andra länder. Värdet utgjorde under 1939 icke mindre än 700 kr. per capita, vilken siffra illustrar utrikeshandelns avgörande betydelse för vår levnadsstandard. Av utrikeshandelns båda komponenter påkallar särskilt exporten vår uppmärksamhet. Under normala förhållanden tävlar ju utlandet om att få leverera till oss, medan vi själva måste tävla om att få leverera till utlandet. Inom våra helt eller till övervägande delen på hemmamarknaden inriktade industrier tänker man kanske inte så ofta på vad exporten betytt för vår allmänna ekonomiska utveckling. Sveriges storartade frammarsch på det ekonomiska området från 1870-talet är i själva verket i stor utsträckning att hänföra till exporten med därav följande kapitalbildning och impulser till en allmän expansion inom näringslivet. Det är inte min mening att här fördjupa mig i historiska betraktelser över detta ämne, men jag tror, att det i nuvarande läge kan vara nyttigt att bl.a. erinra sig exportens framträdande roll i det gynnsamma konjunkturomslaget på 1920-talet såväl som överhuvud exportens betydelse för hela den ekonomiska utvecklingen i vårt land under mellankrigsperioden och då alldeles särskilt under det första efterkrigsdecenniet. I 1920-talets expansion var nog exporten den utlösande faktorn. När vi sysselsätta oss med de nu emotsedda efterkrigsproblemen, får man alltså inte glömma den betydande roll, som exporten och dennas utvecklingsmöjligheter spelat och alltjämt torde komma att spela för vårt lands ekonomi i sin helhet.

Att söka skissera våra exportmöjligheter efter kriget är naturligtvis ett vanskligt företag, innan man ens kan överblicka, på vad sätt slutet skall komma i den pågående världskampen. Om det nu, som det förefaller, går därhän, att de allierade till slut stå såsom klara segrare, återstår först och främst frågan, om man har att emotse sammanhållning om ett gemensamt politiskt och ekonomiskt fredsprogram inom den allierade gruppen eller om de olika segrarmakterna komma att leda utvecklingen i olika banor inom skilda delar av vår värld. Innan man får svar på dessa frågor och dessutom får närmare reda på fredsprogrammet eller fredsprogrammen, är det naturligtvis icke möjligt att precisera utsikterna för världs-

handeln och vår andel däri. Jag har heller icke för avsikt att här lämna några egna bidrag till de rätt så diffusa spekulationer rörande den kommande ekonomiska världsordningen, som hittills i stort sett satt sin prägel på debatten kring efterkrigsproblemen. De mera gripbara idéer, som på sistone framkommit från västmaktshåll, ha ju för övrigt redan behandlats av den föregående talaren.

I det längsta vill man naturligtvis räkna med att vi ändå någorlunda skola komma att känna igen vår gamla värld efter krigets slut. Utgående från denna förutsättning, tror jag, att det i dagens läge kan vara av ett visst värde att rekapitulera våra erfarenheter från tiden efter det förra världskriget för att därigenom söka få fram vissa verklighetsbetonade hållpunkter för bedömandet av de olika utvecklingsmöjligheterna. Såsom statsrådet Bagge nyligen underströk vid en sammankomst här i Saltsjöbaden, får man visserligen inte inbilla sig, att man utan vidare kan kalkera de på det förra världskriget följande ekonomiska kurvorna, men en del lärdomar kan man nog i alla fall hämta från den förra efterkrigstiden.

Vi erinra oss alla den period av förvirrad handelspolitik, som följde efter det förra kriget, då det gällde att på den förändrade världskartan bemästra de utomordentliga svårigheterna i samband med återgången från krigs- till fredshushållning och då särskilt att bekämpa den omfattande arbetslösheten. De enskilda staternas strävanden att härvid i gammal merkantilistisk stil till varje pris befrämja sin export och samtidigt bromsa sin import voro ju icke ägnade att hjälpa igång den internationella handeln. De antydda strävandena ledde på sina håll till avsiktlig valutadepreciering och gåvo därjämte upphov till den sannskyldiga flora av importförbud och tullförhöjningar, som utmärkte det mellanstatliga varuutbytet under 20-talet och särskilt dess förra hälft. Den allvarligaste företeelsen härvidlag var nog den skyddstullspolitik, som världens nyblivna stora borgenärsnation, Förenta Staterna, slog in på.

De valutastabiliseringar, som kommo till stånd under denna period, framstodo knappast såsom uttryck för naturliga jämviktslägen. Denna omständighet i förening med de labila politiska förhållandena och den allmänna avstängningstendensen på det handelspolitiska området bildade en osäker grundval för de genomförda stabiliseringarna, såsom 1930-talet skulle komma att klart påvisa.

De utrikespolitiska motsättningarna, den allmänna misstron, den bristande insikten om de stora ekonomiska och penningpolitiska sammanhangen och den kortsynta handels- och valutapolitiken under det första efterkrigsdecenniet förde fram till den allvarliga depressionsperiod, som inleddes med börskraschen i New York hösten 1929 och som på nytt satte valutorna i rörelse och plötsligt skärpte avstängningstendenserna på det ekonomiska området. Så småningom gjordes försök att komma ifrån avstängningspolitiken, men vid den i sådant syfte år 1933 i London hållna ekonomiska världs-

konferensen visade det sig omöjligt att åstadkomma ett fruktbart internationellt samarbete. Handelspolitiken hade vid denna tid utvecklat två vapen, som särskilt väl ägnade sig för en diskriminerande behandling av skilda länder, nämligen valutarestriktioner (med Tyskland som ledare) och importkontingenteringar (med Frankrike som främste målsman). Sedan London-konferensen misslyckats, blev den diskriminerande handelspolitiken allt vanligare. Man åsidosatte sålunda allt mer klausulen om mest gynnad nations behandling, d.v.s. idén om alla staters likaberättigande, och började kräva direkt reciprocitet i varuutbytet, alltså i förhållande till varje särskilt land. Härigenom framkommo 1930-talets bilaterala handelsuppgörelser, baserade på clearingavtal eller enbart ett system med importkontingenter. Ett barn av denna tid var vårt handelsavtal med England, som tvang oss att under alla omständigheter därifrån taga 47 % av vårt kol. Denna utveckling förde med sig en statlig dirigering av utrikeshandeln och då i intim anslutning till den allmänna näringspolitik, som regeringarna i respektive länder slogo in på. Vid krigsutbrottet i september 1939 hade, som vi veta, utvecklingen mot en statligt reglerad utrikeshandel hunnit mycket långt i de flesta länder.

Man kan nog säga, att mellankrigsperioden i stort sett karakteriserades av de enskilda ländernas försök att i isoleringens tecken råda bot på de missförhållanden, som det första världskriget lämnat efter sig på det ekonomiska området. Att svårigheterna icke kunde lösas genom internationellt samarbete få vi kanske främst skriva på de politiska motsättningarnas konto. Såsom en måhända lika viktig orsak vågar jag emellertid på nytt framhålla de bristande insikterna - på ledande håll i världen - om de stora ekonomiska och penningpolitiska sammanhangen.

Varken genom 1920-talets utpräglade avstängningstendenser eller 1930-talets bilaterala handelsuppgörelser kunde man emellertid råda bot på det onda, som kriget efterlämnat.

Mellankrigstidens handelspolitiska restriktioner skapade självfallet svåra problem för den svenska utrikeshandeln. Restriktionerna medförde emellertid icke hos oss lika allvarliga konsekvenser som i flertalet andra länder. Orsakerna härtill äro mångfaldiga, men det synes mig, att fyra olika företeelser förtjäna att särskilt framhållas, sedan det först konstaterats, att vi självfallet hade en gynnsammare start än flertalet av de f.d. krigförande länderna (mindre statsskuld, mindre social oro och överhuvud mindre av allmän villervalla). För det första bör man nog peka på vår exports lyckliga sammansättning av råvaror, halvfabrikat och färdiga produkter och alla dessa varors utpräglade nyttokaraktär. Våra exportvaror få väl anses stå ganska högt på den allmänna behovsskalan. Trä, cellulosa, papper, stål, maskiner och verktyg böra ju i varje fall i svåra tider vara jämförelsevis lättare att sälja än exempelvis sidentyger och parfymer. För det andra bör framhållas, att våra stapelprodukter till stor del hade sina marknader i Eng-

land och de transoceana länderna, där importrestriktionerna icke voro lika rigorösa som på den europeiska kontinenten. För det tredje bör man komma ihåg, att Tysklands starka ekonomiska expansion i förening med 1934 års svensk-tyska clearingavtal skapade särskilt gynnsamma förutsättningar för ökad export till denna för oss betydelsefulla marknad. För det fjärde torde det ha varit av stor betydelse, att vi, i stort sett, för vårt eget vidkommande envist fasthöllo vid principen om handelns frihet. Detta förhindrade nämligen tillkomsten av svenska regleringsåtgärder i stil med utländska förebilder - frånsett 30-talets regleringar på jordbruksområdet - och förhindrade därmed också en utveckling mot industriell verksamhet av drivhuskaraktär i vårt land. Hade våra industrier varit skyddade av importrestriktioner, är det väl knappast troligt, att rationaliseringen hade drivits så långt hos oss, som nu faktiskt blev fallet. Särskilt viktigt var ju också, att frånvaron av svenska regleringar lämnade våra exportindustrier tillfälle att på smidigaste sätt utnyttja alla uppkommande möjligheter till avsättning på exportmarknaderna, alltså utan att hindras av några svenska exportkvoter.

Sammanfattningsvis kan det med fog sägas, att vår utrikeshandel under mellankrigsperioden arbetade under jämförelsevis gynnsamma betingelser. Detta gällde icke minst prisutvecklingen, som i stort sett ställde sig gynnsammare för våra typiska exportprodukter än för de utländska varor vi bruka importera.

Efter denna hastiga återblick på mellankrigsperioden torde få konstateras, att återgången från krigs- till fredshushållning är ett utomordentligt besvärligt problem, som för sin lösning förutsätter ett förtroendefullt internationellt samarbete. Isolerade ansträngningar att lösa det egna landets sysselsättningsproblem leda till importhindrande åtgärder, som skadligt återverka på den internationella handeln och därmed få återverkningar även på den egna exporten. De leda därmed också till en labilitet på valutaområdet, som ytterligare hämmar den internationella handeln, vilken för att blomstra behöver en stabil ram, som medger planering på lång sikt. Även i en sådan ogynnsam utveckling med åtföljande statliga regleringar i utlandet synes emellertid den svenska exporten, av mellankrigsperioden att döma, på grund av sin struktur ha jämförelsevis goda förutsättningar att kunna hävda sig i den internationella konkurrensen, framför allt om vi kunna slippa ifrån liknande regleringar i vårt eget land. Inför den emotsedda nya efterkrigsperioden behöva vi nog emellertid se litet närmare på de faktorer, som gynnade vår export under mellankrigsperioden.

Till att börja med få vi väl hoppas, att vi även denna gång skola slippa bli indragna i kriget. För sådant fall få vi nog på nytt ett gynnsamt utgångsläge i förhållande till flertalet av de krigförande eller ockuperade länderna. Dock ha vi nu ökat vår statsskuld vida mer än under det förra världskriget. Vi ha också i en helt annan omfattning ställt om

vår produktion på krigsmateriel och ersättningsprodukter, och få därför - även vi - lov att räkna med en besvärlig omställningstid. Å andra sidan är emellertid förstörelsen av ekonomiska värden i de av kriget direkt berörda länderna nu betydligt mera omfattande än förra gången. Kriget har ju också denna gång blivit en jättelik ekonomisk kamp med en fullständigt genomgripande omläggning av näringslivet till att tjäna krigsbehoven. Förra gången upplevde vi vad man kanske skulle kunna kalla ett livsmedelskrig; nu uppleva vi det totala ekonomiska kriget. Om vi inte bli indragna i krigshandlingarna, kunna vi nog därför på nytt räkna med en fördelaktig start i förhållande till flertalet andra länder.

Våra exportprodukters gynnsamma sammansättning och karaktär ha vi i och för sig kvar. Detta är väl att räkna som vårt främsta aktivum och torde säkert komma att bli oss till stor hjälp under den första efterkrigstiden. Särskilt borde man kunna räkna med en stark efterfrågan på våra olika skogsprodukter, men det kommer nog att bli en livlig efterfrågan över nästan hela linjen under en första övergångstid, under vilken de f.d. krigförande länderna omställa sig på fredsproduktion. De allierade synas ju för övrigt räkna med att kriget i Asien kan komma att fortsätta ganska länge efter det krigshandlingarna upphört i Europa. I så fall skulle vi väl på slutet bli meddragna i den allierade krigskonjunkturen, eftersom vägar väl då skulle öppnas för handel med de allierade, innan dessa kunna i större omfattning omställa sig på fredsproduktion för egen del.

Betalningsfrågan kommer nog på många håll att erbjuda stora svårigheter, särskilt under den första efterkrigstiden, och jag fruktar, att vi måste finna en ändamålsenlig form för kreditgivning, om vi skola kunna draga verklig nytta av den första efterkrigsperiodens varuhunger. Professor Myrdal m.fl. ha ju nyligen pläderat för en större svensk aktion för att hjälpa våra nordiska grannar på fötterna, så snart tillfälle därtill bjudes. Jag vill inte tala emot detta förslag, men jag tror, att det är av största vikt, att vår kreditgivning från början inriktas på att överhuvud stödja exporten i sådana riktningar, där den kan flyta fortlöpande. I längden må nog alla länder bäst av att var och en i sin stad så snart som möjligt hjälper till att leda utrikeshandeln in i naturliga banor. Härvid böra vi enligt min mening ha stödet av ett utvidgat exportkreditsystem, och jag tror, att när vi nu försöka planera för efterkrigstiden, så är detta ett av de viktigaste arbetsområdena. Det gladde mig att helt nyligen få höra professor Montgomery uttala sig i samma riktning.

Om vi se utöver den närmaste efterkrigstiden, så är den stora frågan, huruvida vi kunna hävda oss på längre sikt, d.v.s. få fram en utveckling liknande mellankrigsperiodens. Såsom professor Montgomery för någon tid sedan framhöll i ett föredrag inför Järn- och Metallmanufakturföreningen, utvecklades vår export av

cellulosa, papper och papp under perioden 1913 - 1937 från 145 till 590 milj. kr. och verkstadsprodukterna, inkl. järn- och metallmanufaktur, samtidigt från 170 till 540 milj.kr. Såsom professor Montgomery också konstaterade, innebar denna utveckling för cellulosans och papperets, inklusive pappens, del en tredubbling kvantitativt sett. Att vår råvarubas knappast ger oss möjlighet att marschera vidare på den kvantitativa utvecklingens väg veta vi. I varje fall kan det väl inte ske utan intrång på trävarorna. Frågan blir då, om man kan tänka sig en omfattande expansion i form av vidare förädling. På verkstadsområdet torde mellankrigsperiodens utveckling endast delvis ha inneburit en kvantitativ ökning. Där baserades nog uppsvinget framför allt på en mera högvärdig produktion. Detsamma torde ha gällt järn- och stålindustrien. En ytterligar expansion inom dessa branscher efter kriget måste nog också framför allt gå i den vidare förädlingens tecken och jag föreställer mig, att detsamma gäller för flertalet av våra exportprodukter. Industrialiseringen ute i världen har ju fått en stark stöt framåt genom kriget och de mera utvecklade industriländerna, särskilt de smärre, måste nog efter hand släppa mer och mer av de enklare, ofta kvantitativt betydande tillverkningarna till de nyindustrialiserade länderna. I och för sig är detta ingenting, som man bör vara rädd för, om vi endast få arbeta under någorlunda fria internationella former. I själva verket är det ju så, att det gynnsammaste och mest utvecklade varuutbytet brukar äga rum mellan länder med ett högt utvecklat näringsliv. Emellertid måste vi nog som sagt mer och mer söka oss från enklare tillverkningar till mer komplicerade sådana. Den relativa "krisförsäkring", som ligger i en väl avbalanserad export av råvaror, halvfabrikat och färdigfabrikat, måste vi nog sålunda ge efter på. Detta innebär givetvis ökade svårigheter, men jag vågar tro, att våra skickliga organisatörer och tekniker komma att lösa problemen och att våra energiska försäljare skola veta att placera de nya produkterna på världsmarknaderna, om vi bara få arbeta under fria förhållanden.

Såsom en andra förmån för vår export under mellankrigsperioden nämnde jag, att våra stapelprodukter till stor del, eller större delen, hade sina marknader i England och de transoceana länderna, där importrestriktionerna inte voro lika rigorösa som på den europeiska kontintenten. Hur det kan gå med denna sak efter det nu pågående kriget, är naturligtvis ovisst. Om vi utgå från att de anglosachsiska makterna komma att bli utslagsgivande för den ekonomiska utvecklingen efter kriget, få vi på denna punkt tillsvidare förlita oss på vad som hörts från England och Förenta Staterna om organiserandet av en friare handel under den kommande fredsperioden. Det behövs ju ingen hänvisning till mellankrigsperiodens erfarenheter för att klargöra, att vi knappast ha råd att stanna utanför den ländergrupp, som dessa makter synas ha för avsikt att organisera och inom vilken det tycks vara meningen att skapa förutsättningar för en i möjligaste utsträckning fri

handel. Det begränsade storrum, som Tyskland försökt intressera oss för, har ju inte tett sig lockande. Englands och Amerikas storrum kommer emellertid efter hand att stå öppet för inträde av alla länder, som äro villiga att acceptera rummets spelregler, om man får tro vad som hittills sagts. Om meningen verkligen är att försöka, om också endast etappvis, komma fram till det universella storrummet, så tycks ju detta vara en utveckling, som vi borde ha all anledning att stödja och ansluta oss till.

Emellertid böra vi nog sätta oss in i att för medlemskap i det angloamerikanska storrummet kunna komma att uppställas villkor, som bli svåra att uppfylla för det neutrala Sverige, som icke vill identifiera sig med någon statsgrupp, som syftar till utövande av politisk hegemoni över andra stater. Vi tro inte på en stagnerande politisk utveckling i världen utan räkna även för framtiden med förskjutningar mot nya konstellationer. Därför vilja vi hålla oss fria från stormaktspolitiken. Vi böra nog också därför tillsvidare försiktigtvis icke taga vårt fulla medlemskap i det angloamerikanska storrummet såsom någonting självfallet. Vi böra nog också komma ihåg, att det kanske kommer att dröja ganska länge, innan England återfår sin tidigare stora betydelse som importland. Efter kriget torde Englands tidigare stora tillgångar i utlandet ha förbytts i skulder (åtminstone i skulder enligt den amerikanska uthyrnings- och lånelagen), varjämte inkomsterna från den brittiska sjöfarten torde komma att nedgå högst väsentligt på grund av de stora tonnageförlusterna. Englands importförmåga blir nog därför i fortsättningen i stort sett avhängig av landets exportmöjligheter och man synes i London utgå från att en snabb expansion av exporten knappast blir möjlig.

Hur det än går med det angloamerikanska storrummet, är jag därför rädd för att vi komma att bli nödsakade att intressera oss mer än tidigare för allehanda smärre marknader. Detta vore i och för sig ingalunda någon osund utveckling. Det är ju tvärtom synnerligen naturligt, att våra exportvaror spridas över hela världen, då de allt mer karakteriseras av kvalitet och specialisering. På denna väg skulle vi kanske också kunna återställa den "krisförsäkring", som vi tendera att förlora efter hand som vi övergå till att exportera mindre råvaror och halvfabrikat och mer färdigvaror.

Såsom en tredje gynnsam faktor för vår export under mellankrigsperioden framhöll jag nyss Tysklands ekonomiska expansion under den svensk-tyska clearingens tid. Vi ha ju här utgått från arbetshypotesen av en allierad seger. Hur utvecklingen i Tyskland för sådant fall kan komma att te sig, är det ju svårt att yttra sig om. Att varubehovet kommer att vara stort i samband med återuppbyggnadsarbetet efter krigets omfattande förstörelser är ju emellertid givet. Tysklands leveranskapacitet torde emellertid under åren närmast efter kriget komma att kraftigt reduceras, varför landets köpförmåga sannolikt kommer att stå i omvänd proportion

till behovet. Å andra sidan torde vi väl under de antagna förutsättningarna kunna räkna med en kraftig ekonomisk expansion i Ryssland, som kan bli av stor betydelse för oss, särskilt vad beträffar avsättningen av järn och stål och allt vad som kan innefattas i den stora gruppen maskiner och verktyg.

Som en fjärde gynnsam faktor för vår export under mellankrigsperioden framhöll jag frånvaron av svenska regleringsåtgärder i stil med utländska förebilder. Hur det kan gå med den saken efter kriget är ju ännu svårt att bedöma med någon större grad av säkerhet. Vi bli nog på detta område ganska beroende av utvecklingen i allmänhet ute i världen. I varje fall bör man nog räkna med att statens kontroll över vårt näringsliv och vår utrikeshandel med största sannolikhet kommer att bestå under den närmaste efterkrigsperioden. Omfattningen och skärpan av detta fortsatta förmynderskap från statens sida blir givetvis i sista hand beroende av de vid krigets slut rådande politiska, sociala och ekonomiska förhållandena såväl som av de svårigheter, vilka må göra sig gällande vid återgången till en fredshushållning. Såvitt jag kan förstå, har man vad vår utrikeshandels arbetsformer beträffar att tillsvidare räkna med två alternativa möjligheter, nämligen statlig reglering genom ett bibehållet kommissionsväsende eller statlig ledning genom ett ministerstyre.

Bibehållandet av det nuvarande kommissionsväsendet efter kriget är ju ett perspektiv, som knappast kan framkalla någon entusiasm från det enskilda näringslivets sida. Om än våra kommissioner nu förete en helt annan bild ifråga om effektivitet än vad som var fallet under förra kriget, kunna vi dock aldrig hoppas återvinna vår plats i världshandeln i kommissionernas tvångströja. En oundgänglig förutsättning härför är givetvis, att vårt näringsliv åter blir fritt och sålunda lösgöres från de regleringar, som för närvarande hota att helt förkväva den fria företagsamheten i vårt land.

Mindre hotande - under en begränsad övergångstid - ter sig då ministerstyret. Jag avser därmed, att i direkt samarbete med näringslivets män en viss ledning av utrikeshandeln utövas av regeringen och då närmast av vissa medlemmar inom denna. Näringslivet skulle alltså frivilligt följa de allmänna riktlinjer och direktiv, som kunde komma att utformas i detta samarbete och därigenom undgå en mera detaljerad och mera tvångsbetonad reglering från underordnade kommissioners sida. Övergången från denna lösare regleringsform till näringslivets tidigare helt fria arbetsformer skulle i sakligt avseende bli lätt att genomföra, så snart förhållandena i världen stabiliserats. Å andra sidan har man kanske att befara en viss obenägenhet från regeringens sida att släppa taget. Om man emellertid inom näringslivet icke vill gå med på ett samarbete med statsmyndigheterna i vad jag tillåtit mig kalla ministerstyrets tecken, är jag för min del rädd för att vi få behålla kommissionerna på längre sikt.

Vilka former statsingripandet på utrikeshandelns område än kommer att få efter kriget, är den svenska

exportindustriens inställning till alla s.k. planhushållningstendenser på förhand given. Det är helt enkelt ett livsintresse för vår export att med det snaraste åter få arbeta under fria förhållanden.

Man bör då fråga sig, vad exportens målsmän själva kunna göra för att bli av med det statliga förmynderskapet. Bl.a. fordras nog en viss aktivitet på det rent politiska området, varpå jag dock icke här skall ingå. På det ekonomiska området finns det emellertid ett par saker, som jag skulle vilja dra fram till diskussion. Vi torde väl efter kriget, liksom för närvarande, behöva ett rätt så omfattande samarbete inom olika exportbranscher. Det nuvarande samarbetet är i stor utsträckning avhängigt av den statliga regleringen i form av Handelskommissionens licensgivning. Om man vill påskynda avskaffandet av licenssystemet, d.v.s. exportförbuden, synes det då lämpligt att i tid försöka komma fram till hållbara och ekonomiskt sunda branschuppgörelser, som icke äro beroende av statligt tvång. I viss utsträckning finnas ju redan sådana uppgörelser, men en översyn är kanske dock erforderlig. Inför den hårda konkurrens, som torde vara att vänta efter den första efterkrigsruschen, synes det vara av vikt, att de eventuella kartellöverenskommelserna icke göras för stela. Det vore ju också ologiskt att å ena sidan kräva upphävandet av den statliga regleringen och samtidigt på frivillighetens väg låsa fast utvecklingen genom att binda sig vid stela kvotfördelningar och "okänsliga" prisuppgörelser. Ett sådant system med dess särskilt för de sämst ställda företagen förrädiska lockelser kan lyckas under gynnsamma konjunkturer, men det kan inte förväntas hålla i tider av hård internationell konkurrens.

Jag skall våga mig på att för diskussionens skull kasta fram ett förslag, med vilket jag närmast åsyftar järn- och stålindustrien. Våra järnverk bruka under normala tider konkurrera hårt med varandra även på de mindre marknaderna, varigenom omkostnaderna ofta bli oproportionerligt stora och priserna sämre, än de i och för sig behövde vara. Hur skulle det vara, om man bildade ett gemensamt försäljningsbolag, till vilket man för ett antal år överläte ensamrätten till försäljning av konkurrerande produkter på de mindre och kanske även en eller annan av de större marknaderna. Aktierna skulle tecknas i en proportion, som svarade mot de olika verkens tidigare export till de åsyftade marknaderna. Försäljningsbolaget skulle sedan ha rätt att fritt placera varje order hos det verk, som lämnade den förmånligaste offerten. Samtidigt skulle bolaget naturligtvis ta ut bästa möjliga pris på marknaden. Årsvinsten skulle fördelas efter aktieinnehavet och de verk, som icke finge leverera i tidigare proportion, skulle alltså i varje fall få vara med och dela vinsten på de andras affärer. På detta sätt skulle man, synes det mig, få fram ett ekonomiskt sunt samarbete och undvika systemet med fast kvotfördelning och stela priser. Nu kanske det av skattetekniska skäl inte är praktiskt att ordna samarbetet genom en organisation av aktiebolagskaraktär, men det går nog i och för sig

att finna en lämplig form för den gemensamma försäljningsorganisationen.

En sak, som man i detta sammanhang måste tänka på, är våra exportfirmors ingående erfarenheter om åtskilliga marknader. Dessa värden får man ju inte kasta bort. De väl inarbetade exportfirmornas medverkan måste därför sökas vid planerandet av det ökade samarbetet mellan verken.

Branschsamarbetet har ju också en annan aspekt, nämligen specialiseringens. Det förefaller mig, som om det inom den svenska industrien, inklusive exportindustrien, alltjämt funnes väl mycket mångsyssleri, så att åtskilliga företag tillverka samma saker. Vad skogsprodukterna beträffar, är detta naturligtvis i stort sett ofrånkomligt, eftersom ju företagen i huvudsak äro uppbyggda med hänsyn till olika råvarubaser och transportmöjligheter. Inom exempelvis maskinindustrien finns emellertid knappast denna naturliga förklaring. Om vi nu vänta hård internationell konkurrens så är det ju ingen risk för att våra företag skulle somna in, om de sluppe ifrån sin svenska konkurrens. Men de skulle kunna vinna förmånen av en ökad hemmamarknad och därmed en förlängd produktionsserie. Jag tillåter mig därför ifrågasätta, om inte tiden nu är kommen för ett utvidgat samarbete inom maskinindustrien och även andra industrier, syftande till en uppdelning av de olika tillverkningarna. Det gäller ju för övrigt inte endast att kunna bestå på exportmarknaderna utan även att kunna stå emot det ökade tryck från utländsk konkurrens, som vi efter kriget ha att emotse på vår egen hemmamarknad.

Jag är ju för min del inte tillräckligt inne i det praktiska affärslivets hemligheter för att kunna fördjupa mig i samarbetsproblemen, men jag hoppas det förlåtes mig, att jag på detta sätt kastat fram några lösa tankar för diskussionens skull.

Medan jag är inne på dessa frågor, får jag kanske också som hastigast beröra frågan om ett samarbete mellan exportörer och importörer. För närvarande koordineras ju vår export mycket noga med vår import i bilateralt avseende genom myndigheternas försorg. Det är ju mycket möjligt, att utvecklingen efter kriget blir sådan, att vi tvingas till en fortsatt bilateral utjämning åtminstone gentemot vissa länder. I varje fall blir det nog allt som oftast nödvändigt att använda vår import såsom påtryckningsmedel för att öppna väg för exporten.

I den mån det är möjligt att ordna detta på privat väg, är detta enligt min mening att föredra, enär det enskilda affärslivet som regel åstadkommer ekonomiskt fördelaktigare lösningar än den stela statsregleringen. Om vi vilja arbeta för fria internationella arbetsformer för vår export efter kriget, måste detta för övrigt även gälla för importen, och vi få alltså inte inrikta oss på att hålla vår egen marknad stängd för den fria konkurrensen. På den punkten får industrien inte vara

lika ängslig som jordbruket, som ju för övrigt har det vanskligare ställt. Om emellertid den övriga världen visar sig alltför senfärdig med att slå in på ett friare handelssystem, tror jag det vore fördelaktigt att tillsvidare bibehålla en importreglering för de stora stapelvarorna, exempelvis kaffe och tobak, förutom jordbruksprodukterna, för den händelse det inte går att på frivillighetens väg använda våra inköp av sådana varor i handelspolitiskt syfte. En generell importreglering tror jag dock inte vore nyttig ens i en tid av pånyttfödd bilaterism på det handelspolitiska området.

Den föregående talaren berörde ett för utvecklingen av vår export och vår utrikeshandel överhuvud synnerligen betydelsefullt problem, nämligen de internationella växelkurserna. Den internationella handeln behöver fasta växelkurser för att kunna blomstra, men den är icke betjänt med officiellt spikade kurser, som icke registrera förskjutningar i det ekonomiska läget i olika länder, såsom framför allt förändringar ifråga om de allmänna prisnivåerna. De spikade växelkurser, som vi nu uppleva i Europa, ha drivit utvecklingen därhän, att myndigheterna börjat bestämma priserna i utrikeshandeln. Man lägger avgifter på exporten till vissa länder för att med dessa subventionera importen från desamma. För en och samma vara ta vi alltså nu starkt varierande priser på olika marknader och betala också varierande priser för en och samma importvara. En sådan stabilisering av växelkurserna, som leder till dylika konsekvenser, passar oss inte. Tonerna från England och Amerika ge oss emellertid anledning att hoppas på en förnuftig stabilisering av valutorna efter kriget. När den dag kommer, då vi bli inbjudna att deltaga i en internationell valutakonferens - om den dagen, såsom vi hoppas, överhuvud taget kommer - tror jag vi böra erinra oss vådan av att få vår valuta övervärderad. Gynnsammast är det nog för ett litet land utan större utlandsskulder att få sin valuta en smula undervärderad. Detta är ju nämligen ägnat att stimulera exporten och verkar dessutom som en sorts uppfostringstull för hemmaindustrien. Undervärderingen innebär ju ett temporärt ökat "tullskydd", intill dess den allmänna prisnivån anpassat sig efter kursläget. Detta ökade "tullskydd" kunde vi nog ha behov av med hänsyn till det försämrade penningvärdet, eftersom våra tullar alltjämt i huvudsak äro specifika, d.v.s. baserade på kvantitet och ej värde. Jag föreställer mig, att den gynnsamma utvecklingen ifråga om vår hemmamarknadsindustri under 30-talet åtminstone delvis bör återföras på vår valutapolitik, trots att vår valuta deprecierades i stort och förnämligt internationellt sällskap.

När man står så här och talar om våra efterkrigsproblem, måste man ju ha klart för sig, att man i själva verket vet ofantligt litet om framtiden. Vad man kan komma med är ju rätt så lösa spekulationer och profetior som naturligtvis kunna komma att visa sig alldeles falska. När jag nu slutar, skulle jag därför vilja säga, att när vi här utgå från en klar allierad seger och en hygglig utveckling i öster såsom arbetshypotes, så är de

väl framför allt en sak, som måste anses bli avgörande för, hur det skall gå med vår export och vår allmänna ekonomiska utveckling efter kriget. Jag avser Förenta Staternas kommande ekonomiska politik. Efter det förra världskriget visade sig amerikanarna icke vuxna den ledande roll, som åtminstone på det ekonomiska området tillföll dem. Under den brittiska eran före 1914 togo engelsmännen konsekvenserna av sin ledande ställning som borgenärsnation icke endast genom att upprätthålla en fortlöpande långivning till kapitalbehövande länder utan också genom att beredvilligt mottaga utländska varor långt utöver värdet av den egna exporten. Gäldenärsnationerna hade alltså möjlighet att verkställa sina finansiella betalningar till England med varuleveranser. Häremot kontrasterade bjärt den handelspolitiska avstängningspolitik, som Förenta Staterna slog in på efter det förra kriget. Nu komma ju mera uppmuntrande toner från Amerika, ehuru kören är rätt blandad. Man har hört röster, som talat för att Förenta Staterna skulle gå in för ett regionalt system på det handelspolitiska området. Kanske har man då närmast tänkt sig den nord- och sydamerikanska kontinenten som en mer eller mindre sluten ekonomisk enhet. Man hör också talas om att den eventuella amerikanska långivningen efter kriget skulle förknippas med villkor, att varje låntagande land självt använder sitt lån för import från Förenta Staterna. Vilken inställning den stora amerikanska nationen till slut tar, kan man inte säga med bestämdhet. Amerikansk inrikespolitik är ju en sak för sig. För min del tror jag emellertid, att Förenta Staterna denna gång fattat sin universella uppgift och kommer att påtaga sig ledarskapets förpliktelser. Förlängningen av den amerikanska fullmaktslagen på det handelspolitiska området för ytterligare två år är ju ett hoppfullt tecken. Särskilt glädjande är ju också den engelska Keynes-planens motsvarighet, White-planen. Få vi bara en storslagen ledning från Förenta Staterna, så skall det väl också bli möjligt att komma ifrån den statliga tvångströjan i vårt eget land, vilket är en annan oundgänglig förutsättning för en gynnsam utveckling av vårt näringsliv efter kriget. Jag tror för min del på Förenta Staterna och ser därför optimistiskt på efterkrigsutvecklingen.

Herr Ordföranden: Jag ber att å institutets vägnar få tacka handelsrådet Vinell för det intressanta och uppslagsrika föredraget.

Vi skola nu börja diskussionen och jag lämnar först ordet till professor Montgomery.

Professor A. Montgomery: Det är inte alltid som diskussionsinledare hålla så innehållsrika och tankeväckande föredrag, som dem vi lyssnade till före lunchen. Det är många av de frågor, som där berördes, som skulle förtjäna att debatteras, men jag skall endast dröja vid några punkter, som förefalla vara av alldeles särskilt stor praktisk betydelse, och först och främst då valutafrågan.

Alla äro ju ense om, att det är av allra största betydelse för näringslivets utveckling, hur priserna komma att gestalta sig efter kriget, hur löne- och växelkurser komma att ställa sig. Det är också uppenbart, att det råder ett inbördes samband mellan priserna och växelkurserna, och att de måste anpassas efter varandra så att det blir jämvikt i handelsförbindelserna. Även lönerna måste i viss utsträckning anpassas efter den prisnivå, som man har bestämt sig för att söka upprätthålla.

Professor Lindahl nämnde som det lämpligaste målet för efterkrigstidens penningpolitik - han tänkte då närmast på långtidsprogrammet efter den första övergångstiden - att man skulle inrikta sig på en viss sänkning av priserna men i alla fall inte längre ned än att levnadskostnaderna eller konsumtionspriserna skulle komma att stå ungefär 30 procent över förkrigsnivån. Jag tycker att detta mål i och för sig verkar mycket tilltalande, men jag skulle ändå vilja göra några praktiska reservationer.

Först och främst skulle jag vilja säga, och jag är säker på,att professor Lindahl är fullt ense med mig på den punkten, att möjligheten att realisera detta långtidsprogram blir beroende av, hur utvecklingen kommer att gestalta sig under de år, som gå före.

Över huvud undrar jag, om det inte ur praktisk synpunkt är bäst att icke binda sig alltför starkt utan låta det slutliga valet bli beroende av de ekonomiska verkningar, som framträda inom näringslivet. Man kan inte à priori säga, hur stor prissänkning näringslivet tål vid. Man får väl i praktiken gå den motsatta vägen och bestämma prisläget, den prisnivå, man slutligen skal inrikta sig på, efter läget inom näringslivet. Jag anta att det också på den punkten knappast är någon större meningsdifferens mellan professor Lindahl och mig.

När man skall söka reglera prispolitiken med detta syfte för ögonen - att underlätta näringslivets funktion - är det klart, att växelkurserna spela en kolossalt stor roll. Jag erinrar om en sak, som också professor Lindahl berörde i sitt föredrag, att vi under mellankrigsperioden, särskilt under 1930-talet, i rätt hög grad drev hela vår penningpolitik via växelkurserna. Det är en ganska naturlig följd av att utrikeshandeln betyder så oerhört mycket för oss, att växelkurserna komma att få så stora återverkningar på alla våra prisförhållanden.

Nu är det ju ett synnerligen invecklat problem att få ordning i växelkurserna efter kriget, och vi kunna inte lösa det problemet ensamma, utan vi måste sträva efter internationellt samarbete här, och på den punkten är jag alldeles ense med handelsrådet Vinell.

Jag skall erinra om ett par fakta från tiden efter förra världskriget. Det är känt, att vissa av våra exportindustrier, t.ex. trävaru- och pappersmasseindustrierna, hade mycket stora svårigheter på grund av konkurrensen med, som man brukar säga, undervärderade

valutor; särskilt var det den finska konkurrensen, som gjorde sig gällande på skogsindustriernas område. Det är givet, att det är av allra största vikt, att de justeringar av växelkurserna, som bli oundgängliga i våra grannländer, närmast i Finland och Norge, om möjligt kunna företagas i samförstånd med oss. Jag skulle i det avseendet vilja gå ännu längre och bestämt understryka vikten av att vi här få ett internationellt samarbete. Visst är det, som professor Lindahl sagt, så, att, när man vill stabilisera förhållandena inom landet, det är ett gott hjälpmedel att ha frihet i fråga om valutakurserna, och det är klart, att skulle det visa sig omöjligt att bygga upp någon internationell valutaorganisation, få vi ta utvägen att laborera fritt med växelkurserna. Men det förefaller mig vara en nödfallsutväg; vår utrikeshandel spelar ändå en så oerhört viktig roll för vårt ekonomiska liv att det är av väsentlig betydelse, att vi få något så när fasta ekonomiska betingelser för densamma.

Vad jag nu sagt går således närmast ut på att vi till en början inta en avvaktande ståndpunkt, att vi reglera vår prispolitik efter omständigheterna i syfte att underlätta övergångsperioden för näringslivet, och vidare att vi driva vår växelpolitik så långt möjligt i samförstånd med de länder, som äro av betydelse för oss, antingen som avsättningsmarknader eller som konkurrenter.

Jag är fullt medveten om att de förarbeten, som tills vidare föreligga på detta område, Keynes-planen och White-planen långt ifrån äro det sista ordet, och att det kan bli stora svårigheter att bringa dem i samklang med varandra. Men jag tycker att vi i alla fall ha ett bestämt intresse av att söka vad på oss ankommer medverka till återupprättandet av en internationell ordning på detta område. Faran av en sådan internationell ordning är naturligtvis, vilket jag tror att professor Lindahl framhöll, att den kan komma att vara alltför sammanvävd med politiska aspirationer av ena eller andra slaget, att det blir en slags stor internationell planhushållning, som bygges upp, där det enskilda landet - ett litet land som vårt - kan ha rätt svårt att göra sina önskemål gällande.

Vad jag skulle sikta till vore närmast en återgång till ett internationellt penningväsende av annan typ, denna friare typ, som fanns under, låt oss säga, tiden före 1914. Jag är alldeles medveten om, att det inte går att utan vidare återställa den organisation, som då rådde. Men jag tycker att denna automatiskverkande organisation i fråga om de internationella penning- eller valutaförhållandena erbjöd så oerhört stora fördelar, särskilt för ett litet land som vårt, att man bör åtminstone försöka arbeta för att så långt möjligt få dessa värden tillvaratagna vid en internationell reorganisation av penningväsendet.

Det var ett genomgående drag i professor Lindahls framställning, att han starkt betonade hemmamarknadens betydelse. Han varnade för en underskattning av hemmamarknaden, och det är ju mycket befogat att så göra.

Men en icke mindre fara är att underskatta exportens betydelse, och jag är rädd för att den faran för närvarande är ännu större. Vi leva i planhushållningarnas tidevarv, visserligen inte de genomförda planhushållningarnas; vi ha tills vidare inte haft någon stor planhushållning av annan typ än krigshushållningen. Den fredliga planhushållningen ha vi egentligen ännu inte sett, men förberedelserna för efterkrigstiden gå ju i det tecknet. Det är en oundviklig sak, att dessa planhushållningar lätt få en nationell prägel man kan planhushålla inom sitt eget område men inte för andra länder. Och det är då klart, att hemmamarknaden sätts i förgrunden. Det är delvis fallet för närvarande i England, och så vitt jag kan förstå, är det en av de allvarligaste farorna för Englands egen ekonomi och indirekt också en stor fara för oss, att dessa synpunkter fått så starkt inflytande där. England har, liksom Sverige, i eminent grad varit beroende av sin export alltsedan det industriella genombrottet, och en resignation på denna punkt kan inte leda till annat än en försämrad levnadsstandard och en sjunkande köpkraft.

På flera avsnitt i professor Lindahls föredrag lyste den tanken fram, att den statliga kontrollen av det ekonomiska livet i olika avseenden skulle bibehållas. Bland annat var det här fråga om räntepolitiken. Jag är alldeles med om att de slutsatser, som jag därvidlag själv kommit till och som professor Lindahl var vänlig att hänvisa till, i viss mån överensstämma med dem, som professor Lindahl här har framfört. D.v.s. jag tror att räntefoten kommer att hållas nere så lågt som möjligt, i varje fall under övergångstiden. Men dessa slutsatser har jag kommit till därför att jag håller för sannolikt, liksom professor Lindahl, att övergångstiden kommer att karakteriseras av ett bibehållande av statlig kontroll i olika former. Jag är fullt på det klara med att detta kan innebära stora risker, men jag anser, att det skulle vara verklighetsfrämmande att tro på en annan utveckling.

Jag hade för min del skisserat en fortsatt utveckling ungefär i den stilen att man skulle så småningom söka avveckla kontrollsystemet, söka bygga upp ett internationellt penningväsende med fria internationella kapitalrörelser och genomföra en handelspolitisk demobilisering. Det är möjligt, att det inte kommer att gå på det sättet, men jag anser fortfarande, att det skulle vara den lyckligaste lösningen. Jag tror inte, att en sådan frihet i längden skulle leda till några svårare höjningar av räntenivån. I alla händelser är det klart, att om man har kontrollen över kapitalmarknaden kvar, har man därmed i själva verket kontrollen över en stor del av det ekonomiska livet.

Detta blir ännu mer fallet, om, såsom professor Lindahl antog, vi komma att få behålla det höga skattetryck, som har utbildat sig under kriget. Professor Lindahl anförde, att man nu har mindre att frukta av en sådan skattenivå än under tiden före kriget; en kapitalflykt kan inte tänkas få någon större betydelse

även om skattenivån här skulle komma att stiga mycket högt. Vi ha nämligen valutakontroll.

Det var en annan synpunkt, som också kom fram, nämligen den att det är ganska konsekvent att om vi ha en kontroll av kapitalmarknaden med genomförd kapitalransonering, måste vi också ha en kontroll av växelkurserna och av valutahandeln. Det är påfallande att Keynes-planen är ganska gynnsamt stämd mot valutakontroll och anser det lämpligt och önskvärt med en sådan - detta hinder för den internationella handeln, som ju mellankrigstidens erfarenheter visat vara synnerligen farligt.

Det är visserligen sant, att en valutakontroll teoretiskt kan skötas så att den inte medför svårare hinder för den internationella handeln, men all erfarenhet tyder på, att en valutakontroll ytterligt lätt kan komma att utnyttjas för allehanda protektionistiska syften.

Professor Lindahl framhöll med all rätt, att de höga skatterna icke ha en så menlig effekt på kapitalbildningen inom landet, som man stundom antagit. Vi ha ju relativt gynnsamma bestämmelser i fråga om avskrivningar och sådant, och detta möjliggör ett betydande sparande inom företagen. Däremot lägger skattelagstiftningen mycket stora hinder i vägen för det enskilda, individuella sparandet. Ju mera ensidigt kapitalbildningen koncentreras till de redan bestående företagen, desto svårare blir det för nya företag att komma fram, och desto större blir risken för monopolisering.

Jag tror att en sådan gestaltning av kapitalmarknaden är farlig för det fria näringslivet och lätt kommer att bana vägen för ökad statlig kontroll. Jag tror också, att i en sådan situation bankerna skulle få en annan uppgift än att som professor Lindahl nämnde övergå i den s.k. engelska banktypen med dess relativa passivitet gentemot industrien.

Om situationen i fortsättningen skulle få den karaktär, som här har antytts, vore det tvärtom i allra högsta grad önskvärt, att bankerna finge en mera aktiv roll i den industriella utvecklingen. Det vore på så vis möjligt att få med åtminstone något av det konkurrenselement på kapitalmarknaden, som ur alla synpunkter är behövligt för ett fritt näringsliv.

Innan jag lämnar denna fråga skulle jag vilja understryka, att jag anser det synnerligen önskvärt att, när det försvarspolitiska läget så medger, få till stånd en kännbar minskning av våra höga skatter. Jag tror att på olika vägar dessa skatter ändå verka hämmande på den ekonomiska utvecklingen. Här möter emellertid motstånd från dem som fästa en huvudvikt vid strävandena att förbättra de sociala förhållandena genom att påverka inkomstfördelningen. Genom skatterna kan man ju föra över inkomst från vissa samhällsgrupper till andra och förbättra läget för de sämst ställda grupperna.

Men det finns ett annat sätt att förbättra de ekonomiska förhållandena bland den stora massan av befolkningen, ett sätt som är ofantligt mycket mer effektivt, och det är det att söka åstadkomma en ökning av nationalinkomsten.

Om vi se efter, vilka orsakerna varit till den stora standardförbättring, som ägt rum i vårt land och runt om i den industrialiserade världen under de senast gångna årtiondena före de stora världskrigen, kunna vi konstatera, att det framför allt varit den starka utvecklingen av näringslivet som möjliggjort en snabb förbättring av levnadsstandarden för de fattigare befolkningsgrupperna - i en skala som förut hade tett sig alldeles otänkbar.

Om man ser efter, hur lönerna utvecklat sig före industrialismens århundrade, finna vi mest en tröttande, enformig sicksackrörelse - ibland stego lönerna, ibland sjönko de tillbaka. Men så kom industrialismen och då inträdde med ens den stora lönestegringen. Jag kan inte finna annat än att den, som vill verka för sociala framsteg, i främsta rummet bör inrikta sig på att söka skapa så gynnsamma förutsättningar som möjligt för produktionen och därmed för utvecklingen av lönerna och den allmänna levnadsstandarden.

Jag skulle vilja tillägga ytterligare några ord om exporten och samtidigt om den konjunkturfaktor på hemmamarknaden, som i viss mån har en nyckelställning, nämligen byggnadsverksamheten. Jag kanske först får säga några ord om byggnadsverksamheten, ty beträffande den har jag i själva verket bara ett par speciella synpunkter att komma med.

Först och främst skulle jag vilja understryka, att byggnadsverksamheten genom sin återverkan på en mängd industrier visserligen är en faktor av stor betydelse ur konjunktursynpunkt och har så varit under 1920- och 1930-talen samt även dessförinnan, såvitt man nu kan se. Men som konjunkturfaktor har den dock inte nått lika stor betydelse som exporten. Jag skall i det följande lämna ett par synpunkter på den saken. Men byg nadsverksamheten är i alla händelser av så stor betydelse att vi måste göra allt för att få den i gång efter kriget, men därvidlag undrar jag, om inte en metod skul vara alldeles särskilt effektiv - åtminstone får man de intrycket då man gör jämförelse med utvecklingen efter förra kriget - och det är att slopa hyresregleringen. Det är påfallande att efter förra kriget byggnadsverksamheten på allvar kom i gång, först när man återställt friheten på byggnadsmarknaden.

Jag sade nyss, att exporten i stort sett varit en ännu kraftigare konjunkturfaktor än byggnadsverksamheten Vad som i allmänhet främst påverkat vårt näringsliv i konjunkturhänseende har just varit växlingarna i utrikeshandeln, vilket handelsrådet Vinell framhöll i sitt föredrag. Så var förhållandet efter förra kriget, och det var uppsvinget särskilt inom pappersmasseindustrien och verkstadsindustrien, som bar upp högkonjunkturen då. När sedan återhämtningen kom efter krisen i början av

1930-talet, var det exporten som hade ledningen vid själva konjunkturomslaget, även om sedan hemmamarknader fick en mycket betydelsefull roll i det hela. Det är påfallande att också i fortsättningen utsikterna uppenbart påverkades ytterst kännbart av exporten.

Det kan bl.a. påpekas, att försvagningen i konjunkturläget 1935 och 1938 stod i uppenbart samband med förhållandena inom exporten. Det vore helt enkelt verklighetsfrämmande att inte erkänna exportens stora betydelse i vårt näringsliv. Utan en livskraftig export kunna vi i längden inte tänka oss att få den utveckling av vårt näringsliv, som vi skulle önska; det kan inom vissa gränser vara möjligt för så stora länder som, låt oss säga, Förenta Staterna och Ryssland, som ha en hemmamarknad, vilken i någon mån, om än långt ifrån fullständigt, kan närma sig världsmarknadens, men för andra länder, och däribland innefattar jag inte bara länder sådana som Sverige, Finland och Danmark utan också, som jag nyss nämnde, England, är det omöjligt att hålla uppe takten i utvecklingen, om det inte skapas gynnsamma förutsättningar för exporten.

Jag skulle därför anse, att man vid planerandet av efterkrigstidens ekonomiska politik inte alls får lämna exporten ur sikte utan måste låta den få intaga en mycket framskjuten ställning i programmet.

I ett par detaljer avviker jag kanske däremot något från de synpunkter som handelsrådet Vinell framfört. Det är nog alldeles riktigt, som handelsrådet Vinell sade, att den politik med undervärderad valuta, som vi hade under 1930-talet, stimulerade särskilt hemmamarknadsproduktionen. Däremot stimulerade den inte exporten i samma grad, därför att de länder, till vilka en stor del av vår export var riktad, gjorde på samma sätt eller också tidvis vidtogo särskilt besvärliga åtgärder emot länder, som ansågos ha undervärderad valuta. Dessutom skredo vissa av våra konkurrenter till ännu starkare valutadepreciering än vi själva. Jag tror att en politik av detta slag lätt kan verka i viss mån hämmande på vår export och att det är all anledning att misstänka, att man efter kriget kommer att vara mycket känslig i olika länder, när det gäller försök till konkurrens i valutadepreciering. Det är givet, vilket professor Lindahl framhöll, att det inte möter samma betänkligheter i andra länder, om vi skulle ta oss för att övervärdera vår valuta. Det skulle vålla oss själva många svårigheter, men det kommer inte andra vid, om vi vill lägga hinder i vägen för vår export och främja importen; det har man inte anledning att sätta sig emot.

Jag tror att det är bäst att försöka inrikta sig på en växelkurs, som så nära som möjligt överensstämmer med våra prisförhållanden och vår lönenivå. Skola vi ansluta oss till något samarbete västeröver, som jag också liksom handelsrådet Vinell tycker är synnerligen tänkvärt, antar jag att den punkten blir ganska viktig och att vi inte få genomföra några valutaförändringar, som kunna verka såsom ett förtäckt tull-

skydd för oss.

Jag tror att vi ha allt intresse själva av att inte på något vis väcka misstanken att vi driva en protektionistisk politik. Det kommer att bli förfärligt svårt att runt om i världen rasera denna protektionistiska politik från mellankrigstiden, som gjort så oerhört stor skada. Men om ingen vill offra något, blir det heller ingenting gjort. Som handelsrådet Vinell påpekat har Förenta Staterna här liksom på andra punkter en avgörande ställning. Alla äro på det klara med att den tullpolitik, som Förenta Staterna drivit, varit skadlig för internationellt ekonomiskt samarbete - det var en av de faktorer, som bragte guldmyntfoten till sammanbrott vid början av 1930-talet.

Om vi hoppas att Förenta Staterna och England inte skola falla för de protektionistiska frestelser, som från alla håll låta sig höra inom vederbörande länder, böra vi helst också själva ha en klar position i dessa frågor.

Handelsrådet Vinell berörde också frågan om lämpligheten av en ytterligare samverkan med avseende å exporten, ett slags kartellbildning av mer eller mindre genomförd typ, efter vad jag förstått. Jag har svårt att bedöma denna fråga och uttalar mig därför med en viss tveksamhet, men jag är rädd, att man på så sätt lätt skulle kunna få något som skulle kunna verka i icke avsedd riktning. Jag undrar nämligen, om inte ändå även en viss konkurrens mellan olika inhemska företag på exportmarknaderna är en ganska god sak. Det är olika förhållanden inom olika industrier här i landet, men jag tror att vi riskera att, ju fastare vi organisera vår export, desto fastare kommer man i utlandet att organisera sin export.

För att bara i ett par ord summera ihop de ledande synpunkterna i vad jag sagt, skulle de vara, att jag är betydligt mera rädd för det statliga inflytandet på olika områden än vad professor Lindahl förefaller vara. Det torde vara en av de stora riskerna man har att räkna med efter kriget, att det statliga inflytandet tenderar att låsa fast sig och att breda ut sig på olika områden här och i andra länder. Jag tror att det kan vara till verkligt hinder för en önskvärd ekonomisk expansion. Staten kan visserligen göra mycket värdefulla insatser inom näringslivet; vi ha haft sådana insatser på järnvägsområdet och på vissa andra områden och det har varit mycket betydelsefullt. Men jag tror att fara lätt uppstår, när staten inte uppträder som en ibland andra konkurrerande faktorer på marknaden utan vill göra sitt inflytande allenahärskande. Det är, så vitt jag kan se, i den statliga monopolbildningen, som farorna hota. Dessa monopolbildningar bli starkare och därför lätt nog ännu farligare än de privata.

Jag skulle således vilja rekommendera en politik, som så långt som möjligt tar sikte på övergång till friare förhållanden, på en avlastning av den statliga kontrollen på olika områden, och detta i betydligt större omfattning än vad, såvitt jag kunnat finna, professor

Lindahl ansåg lämpligt.

Herr Ordföranden: Jag tackar för det värdefulla diskussionsinlägget.

Mina herrar, nu få ni komma med vad ni ha på hjärtat. Jag gör ingen gränsdragning för diskussionen, utan ni kunna yttra er såväl om de problem, som äro framlagda av professor Lindahl, som om dem som handelsrådet Vinell här har framfört. Ni äro experter var och en på sitt område - tala om vad ni vill ha sagt!

Bankdirektör E. Browaldh: Det är nog emot åtskilliga av de punkter, professor Lindahl berört, som jag gärna skulle vilja anmäla en avvikande mening. Men jag skall ägna mig huvudsakligen åt en fråga, som jag för min del anser vara en mycket central i detta sammanhang, nämligen frågan om skattepolitiken och dess inriktning efter kriget.

Professor Lindahl gjorde gällande, att man egentligen inte kunde prestera någon bevisning för att de höga skatterna skulle driva bort kapitalet från industrien och att i varje fall risken för detta nu vore väsentligt lägre än efter förra kriget. Kag kan inte riktigt följa med i den tankegången. Det är visserligen givet, att, då det här i hög grad rör sig om rent psykologiska faktorer, det är mycket svårt att komma med någon direkt positiv belysning för ett påstående om skatternas inverkan på investeringsintresset och investeringsmöjligheterna. Jag skall också för min del mycket gärna medge, att man kanske från näringslivets sida under förkrigstiden alltför kraftigt utmålat de, som man då tyckte, höga skatternas farliga inverkan på investeringsviljan. Med den höjd, som skatterna nu ha nått, är emellertid läget ett helt annat.

På en punkt är jag fullkomligt ense med professor Lindahl och det är i övertygelsen om den mycket stora betydelse det skulle ha om man verkligen kunde få garanti för en fast skattenivå för en avsevärd tid framåt. Jag tror för min del, att näringslivet - även om en sådan skatt skulle bli fastlagd på en relativt hög men dock måttlig nivå - skulle vara betjänt av detta, även om man därmed kanske också i viss mån eller möjligen helt finge avstå från tanken på att sedermera få denna skattenivå rubbad nedåt inom en avsevärd tid framåt. Det förefaller nämligen åtminstone mig som om just ovissheten i fråga om den framtida skatteutmätningen måste vara en faktor av mycket stor psykologisk betydelse, då det gäller för företagare att kalkylera, huruvida de vilja riskera sina pengar på nya företag eller nya arbetsuppgifter. Men från denna min ståndpunkt och fram till uppfattningen att man skulle vara betjänt inom näringslivet eller exporten av en stabilisering av skatterna på nuvarande nivå, är steget ganska långt.

Jag tror att man också på en näraliggande punkt måste från näringslivets sida starkt opponera mot den

inställning, som professor Lindahl här tog. Han sade något om att en hög skattenivå inte skulle verka missgynnande för industrien ifråga om kapitalfördelningen.

Så höga som skatterna för närvarande äro, tror jag dock att ingen kan förneka, att möjligheter icke längre föreligga för nybildning i någon större utsträckning av riskvilligt kapital från de större förmögenhets ägarnas och de större inkomsttagarnas sida. Då har man sålunda kvar att räkna med endast den kapitalbildning, som kan ske inom bolagen och den som kan ske genom de många småspararna, vilka sistnämnda i regel begagna sig av sparbanker, affärsbanker och försäkringsbolag för medlens uppsamlande.

Vad den senare kategorien av sparare beträffar är det väl också numera mycket klart, att deras kapitalbildning icke i större utsträckning söker sig över till industrien. Visserligen förekommer kanske i någon mån placering i industriobligationer men för den nyskapande industrien kan man i varje fall icke räkna med något nämnvärt stöd från denna del av kapitalbildningen; den går i huvudsak till bostadsproduktion och liknande s.k. riskfria placeringar. Jag tror, att det ligger en mycket stor fara ifråga om kapitalets fördelning i att sådana faktorer få verka alltför ensidigt. Det är väl ändaå så att vi i längden inte kunna föra utvecklingen framåt och höja nationalinkomsten på sätt som vore önskvärt, om vi skola ägna oss åt att bilda kapital uteslutande för att bygga bostäder åt varandra. Det är absolut nödvändigt,att den varuproducerande industrien får tillräckligt med kapital till sin försörjning om utvecklingen skall kunna föras framåt.

I det sammanhanget få vi inte glömma bort en mycket viktig faktor, som bidragit till den industriella expansionen under de gångna årtiondena, nämligen affärsbankernas möjlighet och villighet att ställa det hos dem uppsamlade sparkapitalet till industriens direkta förfogande för anläggningsverksamhet. För närvarande lägger gällande lagstiftning hinder i vägen för detta. Visserligen har lagstiftningen på detta område hoppat från den ena ytterligheten till den andra under gångna årtionden och det kan tänkas bli omkastningar i det avseendet igen. Men för dagen har inte industrien, särskilt då det gäller nyanläggningsverksamheten, att räkna med det stöd från affärsbankernas sida, som under den industriella uppbyggnadsperioden varit möjligt att lämna.

Då återstår alltså för den varuproducerande nyanläggningsverksamheten egentligen endast det sparande, som sker via redan existerande företag. Att därvidlag de höga skatterna måste ogynnsamt påverka investeringsmöjligheterna, förefaller mig vara alldeles uppenbart.

Om man ser på siffrorna för taxeringarna under de senaste åren, kan man finna, att bolagens taxerade inkomst rör sig om i runt tal 800 miljoner kronor. Den genomsnittliga beskattningen till stat och kommun, som företagen själva nu få vidkännas, ligger väl snarare närmare 45 än 40 procent. Man kan följaktligen räkna

med att skatterna av den taxerade inkomsten absorbera ungefär 350 miljoner kronor. Om man skulle göra det tankeexperimentet att vi i stället skulle ha 1930-talets skattesatser tillämpade på bolagsvinsterna, så skulle detta ju betyda en differens i skatter på ungefär 150 miljoner kronor, ett belopp som alltså utöver nuvarande bolagssparande skulle stå till bolagens förfogande för investeringsverksamhet, för den händelse förutsättningarna därför i övrigt skulle föreligga. Det är ju dock en mycket aktningsvärd siffra och den blir kanske ännu mer belysande, om man ställer den i relation till den investering, som faktiskt sker. Jag tror att brutto investeringarna enligt kommerskollegii uppgifter under tiden närmast före kriget, uppgingo till ungefär 450 miljoner kronor. Denna siffra inkluderade då de investeringar, som ske för att ersätta förslitning och föråldring av produktionsapparaten. Det är icke sannolikt att de faktiska investeringarna,för att föra produktions utvecklingen ytterligare framåt, nämnvärt överstego siffran 150 miljoner kronor. Det är sålunda ganska lätt att matematiskt påvisa, att de höga skatterna i mycket hög grad måste påverka industriens investeringsmöjligheter.

Men därtill kommer också - och här ha vi den mest omstridda punkten - att dessa förhållanden i hög grad måste, såvitt jag förstår, påverka investeringsviljan. Jag medger gärna, att det är praktiskt omöjligt att förete någon bevisning för att så är förhållandet. Jag vill emellertid poängtera, att det synes ganska naturligt, om en bolagsledning ställer sig tveksam gentemot nya projekt, då det uppenbarligen föreligger en betydande brist på balans mellan å ena sidan de risker, som måste tagas, och å andra sidan, de vinstchanser, som föreligga, därest man måste räkna med en konstant skattebelastning, som närmar sig hälften av den eventuella vinst, man kan påräkna, medan det är ett axiom att företaget självt får hundraprocentigt bära en eventuell förlust.

Mot bakgrunden av de förhållanden, jag här sökt belysa, är det, förefaller det mig, nödvändigt, att näringslivet gör allt vad i dess förmåga står för att påvisa önskvärdheten och nödvändigheten av att vi få en finanspolitik och en ekonomisk politik i övrigt, som är inriktad på en väsentlig sänkning av den nuvarande skattenivån efter krigets slut. Det är utomordentligt viktigt att vi få en omsvängning i finanspolitiken på så sätt, att man icke i första hand räknar med vad man vill göra för utgifter och sedan skaffar sig inkomsterna, utan att man i någon mån rättar utgifterna efter de skatteinkomster, som kunna anses vara möjliga och rimliga för staten att ta ut.

Skulle man även kunna få ett uttalande, som man kunde lita på, att skattenivån för bolagsverksamheten skulle hållas stabil under en följd av år, vore detta säkerligen av mycket stort värde. Men som bekant veta vi av erfarenhet sedan ett tiotal år tillbaka, att det är många skatter, som från början förklarats vara rent tillfälliga men som haft en tendens att allesamman bli

permanenta. Det vore kanske därför inte så mycket att räkna med även om man finge ett sådant uttalande.

Bruksdisponent W. Johnsson: Jag vill bara med några ord vidröra handelsrådet Vinells uppslag beträffande samarbetet mellan industriföretagen på exportmarknaden. Vad han föreslog är oss icke alldeles främmande. Det har redan diskuterats på sina håll inom järnindustrien, och jag för min del ställer mig sympatisk till tanken på att åtminstone något försök göres i den riktningen.

Det är givet att det innebär ett steg ut i det okända, men man kan nog tänka sig, att det finns marknader, där risken inte är så stor. Att gå in på våra stora standardmarknader med ett sådant projekt, kan ha sina risker: man har redan sina agenturer uppbyggda o.s.v. Däremot finns det marknader, som äro av sekundär betydelse och om vilka flertalet järnbruk ha den uppfattningen, att de på dessa marknader icke ha så stor avsättning t.ex. på Indien, Australien, Sydamerika och möjligen även Kina m.fl. Beträffande dessa marknader synes det mig kunna bli ganska välgörande att ordna någon form av samgående. Dessa mycket avlägset belägna marknader dra nämligen så stora kostnader, om det gäller att skicka dit en man, att kostnaderna äta upp de vinstchanser man kan ha. För sådana marknader torde det vara lämpligt att ordna med gemensam marknadsundersökning och sannolikt ofta även gemensam försäljningsorganisation.

En undersökning av behovet av samarbete bör göras även på det tekniska området. Sådana frågor hava givetvis allt emellanåt varit uppe till behandling. Det finns ju anläggningstyper av sådan storleksordning att det skulle vara mycket betungande för ett bruk att ensamt kosta på en sådan anläggning. Om varje bruk lade sig till därmed skulle det leda till en överkapacitet, som i sin tur kunde medföra, att man skulle komma in i en ruinerande konkurrens med varandra.

Jag tror således att ej så litet skulle vara att vinna, om ett samarbete i förenämnda hänseenden kunde komma till stånd.

Direktör Albin Johansson: Vad som gör att jag råkar ta till orda är, att alla de herrar, som här ha yttrat sig, ha talat om att vi behöva ha en övergångstid, under vilken de statliga regleringarna skola stå fast.

Jag undrar, om inte detta är litet äventyrligt. Ty man får väl ändå komma ihåg, att flera politiker ingenting högre önska, än att statsregleringarna skola bevaras. Då frågar man sig, är inte det psykologiska ögonblicket att komma ifrån statsingripandena på olika områden just, när kriget slutar? Vem vet, om vi någon gång komma ifrån de statliga regleringarna, om de bibehållas efter kriget för en övergångstid.

Först måste ransoneringarna till konsumenterna bortfalla. Även kvoteringen av råvaror till industrien bör upphävas. Detta kommer att drabba företagen något olika. De industriföretag, som ha de bästa förbindelser i råvaruländerna komma att få hem råvaror snabbast.

Jag tror, att det t.ex. beträffande gummiindustrien skulle kunna finnas vissa möjligheter att få hem gummi över England fortare, än om vi skulle vänta på svenskt tonnage, ty det kan hända, att engelsmännen släppa till tonnage bara för att få behålla försäljningen över London. Hälsingborgs gummifabrik äger intressen i en tysk fabrik. Det kan tänkas, att detta förhållande kan utnyttjas för gemensamt hemtag av rågummi.

Jag har med dessa exempel velat visa på hur industrien vid fri import kommer att utnyttja varje möjlighet. Men förutsättningen måste vara, att kvoteringen bortfaller och att alltså importören själv får ta vinsten eller förlusten. Jag tror, att vi lättare skulle få varor till industrien, om inte alla förhandlingar och dylikt skulle gå genom en gemensam importorganisation och vi inte kvotera vad som kommer in.

När vi, som här är tänkt, efter kriget inte ha ransonering och kvotering till industrien utan denna fritt får köpa på marknaden, skulle man då inte kunna göra gällande, att vi också skulle kunna komma ifrån priskontrollen!

Då kommer jag till den slutsatsen, att vi också behöva komma ifrån valutakontrollen, så att de, som ha medel, få tillfälle att använda dessa för att ta hem varor till landet.

Ja, herr ordförande, hela min tankegång är endast den, att det är farligt att vänta och att det är bäst att vidtaga den erforderliga operationen, när de bästa förutsättningarna därför finnas. Vad beträffar de politiska förutsättningarna för att genomföra denna operation så tror jag, att de finnas, om alla krafter sättas in för att ordna upp detta omedelbart efter krigets slut.

Direktör F. Söderbäck: Ehuru jag inte tror, att jag i någon nämnvärd grad kan berika diskussionen, vill jag icke undandraga mig att säga något om den del av efterkrigsproblemen, som berör lönefrågan, eftersom denna ligger inom mitt arbetsområde. Vad jag kommer att yttra är helt och hållet mina privata funderingar. Frågan har förut icke diskuterats i arbetsgivarekretsar, enär premisserna hittills ansetts alltför osäkra, för att man skulle våga sig på en prognos.

Jag vill börja med en kort återblick. Under förra världskriget skedde icke någon centralt dirigerad reglering av lönerna, utan det blev en löneanpassning från fack till fack. Både graden av anpassning och formerna för densamma kommo därför att starkt skifta, men såsom allmänt omdöme kan man säga, att arbetarna, så länge kriget ännu pågick, voro underkompenserade, medan

de vid den tidpunkt, oktober 1920, då prisstegringen kulminerade, voro rätt kraftigt överkompenserade. Under åren 1921-1922 genomfördes en lönereduktion, vilken var olika inom olika yrken men utgjorde lägst c:a 35 % och högst c:a 50 %.

På grund av de dåliga erfarenheter, bägge parter vunnit i fråga om löneregleringen under det förra världskriget, voro de vid det nya krigets utbrott ense om nödvändigheten av en överenskommelse mellan huvudorganisationerna om en reglering av lönerna under kriget efter för hela arbetsmarknaden enhetliga normer. De fyra indexavtal, som i sådant syfte upprättats mellan Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen, ger arbetarna en kompensation för levnadskostnadernas stegring, uppgående till inemot 60 % av denna. Samtliga avtalen innehålla emellertid tillika bestämmelser om lönernas anpassning nedåt vid fallande levnadskostnader. Reglerna härför motsvara reglerna för uppgången. Parterna hava således hittills varit överens om att dyrtidstillägget skall reduceras, då priserna falla. Då jag nu konstaterar detta faktum, är det icke min mening att göra ett alltför stort nummer härav. Först och främst äro dessa regler icke juridiskt bindande för parterna längre tid, än det nu gällande avtalet varar, d.v.s. till utgången av år 1943, före vilken tidpunkt någon tillämpning av reglerna näppeligen lärer komma i fråga. Men dessutom är det klart, att frågan, huruvida man från arbetsgivaresidan vid ett fredsslut skall påfordra, att arbetareparten infriar det löfte, som ligger bakom dessa bestämmelser, även sedan de utlupit, givetvis blir beroende av den allmänna penningpolitiken, varav lönesättningen utgör ett viktigt led.

Professor Lindahl anser nu, att detta icke bör ske, dels emedan det är rimligt, att de reallöner, arbetarna hade före kriget, snarast återställas, och dels emedan det är risk för att en lönesänkning med ty åtföljande köpkraftsminskning kan medföra deflation eller skärpa en deflation, som av andra anledningar kan inträffa.

Egentligen skulle var och en, som på ansvarig post har att taga befattning med denna fråga, ha anledning att hälsa professor Lindahls uppfattning med glädje. Det skulle ju vara mycket tilltalande, om man kunde slippa ifrån den oro på arbetsmarknaden, som en allmän lönesänkning kan väntas medföra, utan att därför äventyra näringslivets räntabilitet. Frågan är bara, om detta senare verkligen är möjligt. Vid besvarandet av denna fråga är det nödvändigt att, såsom professor Montgomery gjorde i sitt anförande, ta hänsyn till att vårt näringsliv till en betydande del lever på export. Den, som i likhet med professor Lindahl anser, att man alltid har möjlighet att skydda exportindustriens intressen genom manipulationer med valutan, kommer måhända till samma ståndpunkt som han, men för den, som i likhet med mig anser detta vara en äventyrlig metod, framstår det såsom nödvändigt att hålla möjligheten öppen till en lönesänkning vid ett prisfall.

Jag känner mig således icke övertygad av professor Lindahls resonemang. När jag själv funderat på denna fråga, har jag förutsatt, att vår prisnivå efter kriget kommer att inställa sig på ungefär 25 % över förkrigsnivån. Med utgående från att levnadskostnadsstegringen enligt Socialstyrelsens beräkningar nu utgör 41 % och med tillämpning av indexavtalens normer skulle detta utlösa en lönesänkning på ungefär 10 %. Stannar man härvid, så innebär detta ett betydande steg i riktning mot återställande av arbetarnas reallöner före kriget. Huruvida man sedan kan taga steget fullt ut eller rent av öka arbetarnas standard blir helt naturligt beroende av konjunkturutvecklingen efter kriget. Låt oss hoppas, att denna blir sådan, att förbättringen av arbetarnas standard må kunna fortgå.

Disponent Chr. von Sydow: Det är ett avsnitt av handelsrådet Vinells anförande, som har föranlett mig att säga några ord, allrahelst som det tagits upp även från annat håll.

Vi veta inte, hur världshandeln kommer att gestalta sig efter fredsslutet. Våra möjligheter att inverka på den grad av frihet, som världshandeln kan komma att få, torde också vara i det närmaste obefintliga.

Vid första påseendet skulle det också kunna se ut, som om våra möjligheter att inverka på världsmarknadens prissättning äro lika obefintliga. Det är likväl inte alldeles så. I varje fall äro vi inom vårt stora träförädlingsområde, inom vilket vi som bekant ha haft en för hela världsmarknaden högst betydande export, icke utan erfarenheter i detta hänseende. Jag syftar på alla de karteller eller kartellartade s.k. noteringsföreningar med allmän nordisk och i vissa fall även europeisk anslutning, som voro livligt verksamma under mellankrigsåren och som ännu i dag i betydande utsträckning existera, särskilt inom pappersindustrien. Tack vare dessa organisationer hade vi prisutvecklingen på världsmarknaden om icke alldeles i vår hand, så i varje fall så pass mycket under kontroll, att vi vid flera kritiska tillfällen kunde förhindra de fullständiga prissammanbrott, som eljest med all sannolikhet icke hade uteblivit.

När det nu gäller för oss att en gång komma tillbaka på de exportmarknader, som till stor del ha gått förlorade för oss, är det väl ganska uppenbart, att det gäller för oss att kunna manifestera största tänkbara slagkraft. Nyssnämnda organisationer komma enligt min mening då att få förnyad aktualitet. Kravet på ökad slagkraft i vår export leder emellertid alldeles speciellt för oss här i Sverige tanken fram just till vad som berördes av handelsrådet Vinell och disponent Göranson, nämligen till rena försäljningsföreningar eller försäljningsbolag. Vi ha i ett av våra grannländer, Finland, sett bevis på hur sådana försäljningsföreningar varit möjliga att åstadkomma och vilka fördelar denna organisationsform också tillfört landet ifråga. Att den finska exporten härigenom legat över oss i slagkraft på ett sätt, som vi i konkurrensen många

gånger haft mycket obehag av, står åtminstone för mig alldeles klart.

Jag tror därför, i likhet med någon av de herrar, som tidigare uttalat sig här, att det för oss inom exportindustrien skulle vara av stort värde, om man begagnade den tid, som nu återstår, innan dessa fredsplaner kunna bli akuta, att tänka igenom, förbereda och eventuellt också konstituera kraftigare och intimare sammanslutningar på exportens område än dem vi redan nu ha.

Jag delar på den punkten inte professor Montgomerys farhågor att ju fastare organisation vi ha, desto svårare konkurrens få vi från utlandet.

Direktör Ernst Wehtje: De synpunkter, som bankdirektör Browaldh framfört beträffande skattebelastningen och dess inverkan på företagsamheten, kunna ej för starkt understrykas. Jag har varit inne på samma tankar som bankdirektör Browaldh och jag kanske därför nu kommer med några upprepningar. Jag skulle emellertid vilja framhålla, att jag ser det förhållandet att nya företag startas i mycket begränsad utsträckning och att det i stället är de gamla företagen, som få ta hand om de nya produktionsuppgifterna, som ett tydligt bevis på att de höga skatterna påverka företagsamhet och produktionsvilja. - Bankdirektör Browaldh beräknade för närvarande skattebelastningen till ungefär hälften av produktionsöverskottet, och professor Lindahl angav, att det skulle kunna vara rimligt att tänka sig en belastning, som uppgick till 40 procent. - Enligt min mening bör även dubbelbeskattningen tagas med i beräkningen, ty det är ju det produktionsresultat, som tillföres den enskilde, den som satsar kapitalet, som till sist blir utslagsgivande. - Det är ej möjligt att exakt ange hur dubbelbeskattningen verkar, men låt oss säga, att ett företag, ett aktiebolag, nu får betala i skatt 42 procent och att den enskilde aktieägaren får betala 40-50 procent av vad han erhåller i utdelning, så skulle stat och kommun ta omkring 70 procent av produktionsresultatet. Jag tror det är orimligt att tänka sig någon ny företagsamhet av nämnvärd omfattning med en sådan fördelning av driftsöverskottet att man måste räkna med en vinstchans av 30 mot en förlustrisk av 100.

Vad sedan angår frågan om återgången till mera normala förhållanden eller de förhållanden, som man skulle vilja se bestående efter kriget, så förvånade mig professor Lindahls uttalande, att man anser sig behöva räkna med en övergångstid av fyra à fem år. Det kan ju hända, att många ha en alltför optimistisk inställning, men jag skulle dock vilja påpeka, att amerikanarna - enligt ett uttalande här för en tid sedan - ha satt som sitt mål, att de skola söka uppnå dessa förhållanden redan efter två år och att deras industri efter en sådan tidrymd skall ha företagit en omställning som sedan kan föra utvecklingen fram i lugnare banor.

Jag tror liksom direktör Albin Johansson att det

är synnerligen angeläget, att vi snarast möjligt komma över till fri företagsamhet. Bli kontrollåtgärderna och kontrollorganen bestående längre än vad som oundgängligen behöves eller någon nämnvärd tid efter ett fredsslut eller efter ett vapenstillestånd, är det fara värt, att man får räkna med dem allt framgent och att den hämsko, som på det sättet lägges på företagsamheten, också blir permanent.

Det synes mig även önskvärt, att man snarast möjligt söker precisera vilken prisnivå man eftersträvar efter kriget. Ty innan prisnivån och penningvärdet bli fastställda, kommer det att råda en osäkerhet, som verkar hämmande på initiativkraften. Ingen vågar handla, ingen vågar företa sig någonting, om han anser sig löpa risk, att t.ex. varupriserna kanske bliva lägre om en vecka eller en månad.

Det gäller ju, som det har understrukits så många gånger förut, att finna sysselsättning - sysselsättningsproblemet ställes ju i centrum - men det gäller ju inte en sysselsättning för vilket ändamål som helst. När man talar om sysselsättning, menar man ju olika ting i olika kretsar, och i denna krets måste man ju därmed mena den sysselsättning för åstadkommande av produktions- och konsumtionsmedel, som man vill försöka upprätthålla efter ett fredsslut. Vi få hoppas, att vi så mycket som möjligt skola kunna undvika sysselsättning i form av s.k. nödhjälpsarbeten.

Med avseende å byggnadsverksamheten har det givetvis sin mycket stora betydelse att den kommer igång, men för att den skall komma igång och få en sund utveckling måste hyresregleringen slopas, därom råder väl ingen tvekan. Det är angivet i en av de promemior, som vi fått här, att man räknar med att byggnadskostnaderna skulle kunna återföras till ett prisläge motsvarande 110 procent. Detta är kanske en detalj av underordnad betydelse, men på den punkten ställer jag mig dock ganska tveksam. Byggnadskostnaderna bero i mycket stor utsträckning på lönenivån och en förutsättning för att byggnadskostnaderna skola kunna bringas ned till 110 procent av förkrigskostnaderna är, att lönerna också avvägas därefter.

Direktör Sverre R:son Sohlman: Jag skall bara beröra frågan om det statliga ingripandet beträffande industrien och exporten. Direktör Wehtje och direktör Albin Johansson ha klart deklarerat industriens och sina egna synpunkter: det är tydligen det stora önskemålet att fortast möjligt vid ett fredsslut få till stånd en avveckling av kommissionsväsendet. Som industriman delar jag till hundra procent deras åsikt, och som ledamot av industrikommissionen kanske jag delar den ännu mer.

Jag tror, herr ordförande, att ingen av oss, som sitta i någon ansvarig ställning i industrikommissionen, har någon som helst åstundan att sitta kvar en sekund längre än vad som är oundgängligen nödvändigt. Frågan om den statliga regleringen beträffande industrier

och exporten i dag kanske vi inte närmare behöva diskutera. Under den tid av varuknapphet och knapphet på arbetskraft, som nu råder, måste tyvärr en statlig reglering härvidlag ske. Men även om vid ett kommande fredsslut eller vapenstillestånd slussarna inte omedelbart öppnas fullständigt för varutillförseln, är det väl ändå inte uteslutet att under denna s.k. övergångsperiod tillgången på varor kommer att öka ganska väsentligt. Då är jag personligen övertygad om att åtminstone handelskommissionen och industrikommissionen med lätthet skulle kunna avvecklas under förutsättning, att man kan delegera huvuduppgifterna för dessa kommissioner till industriens och exportens egna organisationer.

Herr Ordförande! Jag vill tillåta mig framhålla, att åtminstone jag personligen har försökt att komma in på dessa banor, och det vore utomordentligt önskvärt, om industriförbundet och dess branschföreningar ville visa kanske något större förståelse för just denna sak än vad som i vissa fall har gjorts. Jag anser att det vore mycket naturligt och lyckligt, om industriens branschföreningar skulle kunna successiv överta en del av de reglerande uppgifter, som nu omhänderhas av kommissionerna, så att vid övergången i ett fredsslut hela apparaten kunde flyttas över på dem. Vi ha nyligen haft ett exempel från järnindustrien på ett sådant tillvägagångssätt. Till en början stod man nog litet undrande inför experimentet, men jag vågar hoppas, att man nu förstår, att meningen är att slippa statliga ingrepp genom att industriens organ själva få ta hand om dessa regleringar. Jag är nog optimistisk att i denna församling säga, att jag tror att det skall kunna gå ganska smärtfritt och att det skall bli till utomordentlig båtnad för industrien i dess helhet.

Bruksdisponent K.F. Göransson: Jag skulle endast vilja göra ett litet inlägg med anledning av professor Montgomerys tveksamhet beträffande sammanslutningar för försäljningen. En av de drivfjädrar, som påverkat oss så att vi kommit in på dessa tankar, har just varit, att vi befara att andra länder också efter kriget komma att ha sina stora industrier inordnade under gemensam ledning eller åtminstone i ett mycket intimt samarbete. Vi veta, att den tyska järnindustrien är koncentrerad under gemensam ledning, och det torde dröja länge, innan den åter blir fri. Även den engelska är ju mycket starkt sammansvetsad. Även om man arbetar på att få fram organisationsformer, som möjliggöra ett lösgörande från detta kristidsväsende, antar jag dock att den tendens, som fanns före kriget, till en amalgamering, kommer att stå kvar i än högre grad och fråga är, om inte också Amerikas industri kommer att gå i samma riktning. Skulle vi här stå splittrade som flera småpatroner i jämförelse med dessa stora organisationer med deras oerhörda slagkraft, kommer vi under isen i konkurrensen.

Det är därför nödvändigt, att de svenska järn-

bruken finna former för att undgå splittring. Detta såväl på det kommersiella området som också på det tekniska för att genom lämplig uppdelning och specialisering, kunna utnyttja den överväldigande kapacitet, som moderna och effektiva anläggningar nödvändigt föra med sig.

Beträffande det kommersiella är ett samgående nödvändigt inte minst på sådana exotiska marknader, där de individuella brukens omsättning är för liten för att kunna bära dyrbara resor och agenturorganisationer.

Jag vill också säga ett ord med anledning av den deklaration vi fingo höra från vår ärade medlem i industrikommissionen. Han längtade inte efter att kommissionerna skulle bibehållas längre än nödvändigt och det förstå vi. Beträffande handelsrådet Vinells synpunkt om kommissionsväsende jämfört med ministerstyre, kan jag inte gå med på den tankegången, att det skulle vara lättare att bli av med ett ministerstyre. Jag tror, att det snarare blir lättare att bli av med kommissionsväsendet än med ministerstyre och därför vill jag förorda, att vi snarare stödja oss på de tillfälliga kommissionerna i förhoppning att gemensamhetskravet sedan skall kunna tillgodoses genom näringslivets egna organisationer.

Direktör Gillis Eiserman: Herr Ordföranden anmodade oss att komma fram med våra bekymmer för framtiden. Det har sagts en hel del om vår exportindustri, men det har hittills icke sagts något om hemmaindustrien, och det är anledningen, varför jag begärt ordet.

Jag har, efter att ha läst en del artiklar av handelsrådet Vinell, vissa farhågor, som nog bestyrktes av hans föredrag i dag, att man, när man går in för att främja exporten, inte har så mycket tanke över för hemmaindustrien.

Nu skola herrarna inte tro att i detta fall textilindustrien, som jag representerar, känner att den är så vanskött att den inte klarar sig utan hjälp - jag vågar påstå, att vår svenska textilindustri står på minst samma standard som den gör i andra industriländer. Men under mellankrigsåren hade vi mycket sorgliga erfarenheter, då det gällde utländsk dumping av alla slag. Dessutom tillkom en mycket svår konkurrens för oss under de senaste åren från länder med mycket låg levnadsstandard. I sådana fall, erkänner jag, äro vi beroende av ett visst skydd.

Om man gör det tankeexperimentet, att t.ex. textiltullarna skulle helt slopas - eller att de sänktes så att vi inte kunde klara oss, skulle detta kanske medföra, att tiotusentals arbetare kunde ställas till exportindustriens förfogande. Det skulle medföra sänkta arbetslöner, som skulle vara till stor fördel för exportindustrien, men också medföra, att vi skulle få sänkt levnadsstandard i Sverige, och det torde väl knappast vara industriens uppgift att sänka vår levnadsstan-

dard, utan dess uppgift är väl att se till, att vi höja den med förenade krafter.

Före kriget hade vi råd till att vid sidan av en blomstrande exportindustri även ha en livskraftig hemmaindustri. Jag tror inte någon kan säga annat, än att det har varit värdefullt under dessa år att ha haft vår hemmaindustri.

Det finns väl inte någon inom hemmaindustrien, som inte inser den stora betydelsen av att vår export hålles igång. Och jag hoppas, att, när den dagen kommer då freden slutes och vi kunna föra handelsförhandlingar på allvar, den svenska exportindustrien och hemmaindustrien gå fram icke såsom ovänner utan såsom vänner, hand i hand för att gemensamt söka höja vår levnadsstandard här i landet.

Handelsrådet Torsten Vinell: Jag skall bara uppta tiden ett ögonblick närmast för att svara på vad direktör Eiserman nyss framfört.

Jag har inte önskat att komma åt hemmaindustrien och jag har inte önskat att vi skulle lämna vår marknad fullständigt öppen för den utländska konkurrensen. Men det är väl så att vi under den kommande efterkrigstiden, frånsett den första delen därav, ha att vänta de största svårigheterna just för exportindustrien, som måste slå sig fram överallt ute i världen. Därför är det naturligt, att exportindustrien kämpar för i möjligaste mån fri handel i alla länder, inklusive det egna hemlandet, och detta är ju också min uppgift såsom direktör för Exportföreningen. Men någon attack mot det tullskydd, som existerar, har jag ingalunda tänkt sätta igång. När det nu en gång blivit så i världen, att man skall ha ett visst tullskydd, skall man inte klaga på den saken. Jag tror för övrigt, att huvudsaken är att man slipper ifrån ideliga förändringar på tullområdet och att näringslivet alltså får ställa in sig på ett stabilt läge.

Jag talade nyss om växelkurserna. Jag förstår mycket väl professor Montgomerys replik på denna punkt. Jag hade emellertid inte menat så illa med mitt uttalande, som det tycks ha uppfattats. Jag ville bara försöka få in diskussionen på växelkursproblemet och kastade därför fram det påståendet, att det, om man hade möjlighet att välja, vore gynnsamt att få den svenska kronan värderad i underkant just för hemmamarknadsindustriens skull. Tullskyddets verkan har här i Sverige förminskats, allt eftersom penningvärdet försämrats, eftersom vi i stort sett ha specifika tullar och ej värdetullar. Något extra skydd genom en måttligt hög kurs på den svenska kronan skulle såtillvida kunna anses befogat. Kunna vi emellertid få fram valutakurser efter kriget, som äro rättvist avmätta efter prisförhållanden i de olika länderna och andra relevanta faktorer, så är detta självfallet allt vad vi kunna begära och för övrigt mer än man törs hoppas på. Jag uppställer alltså ingalunda något krav på att kursen för

vår valuta prompt skall fastställas i underkant.

Professor E. Lindahl: Det har yppats inte så litet missnöje med en del av vad jag sagt, men jag har haft litet svårt att urskilja, om missnöjet gäller mina åsikter eller att förhållandena i världen över huvud taget inte äro sådana, som vore önskvärt. Jag skall emellertid i korthet ta upp några punkter och börjar då med skattefrågan, eftersom jag tycker att den är mest gripbar.

Det är klart, att en sänkning av skattetrycket är önskvärd, och jag kan för min del inte annat än önska industrien lycka till i en aktion gentemot statsmakterna på den punkten. Jag hoppas, att bankdirektör Browaldhs vältalighet kan göra intryck i det avseendet. Till de argument han anfört skulle man också kunna lägga, att en viss sänkning av skattebördan inte kostar så förfärligt mycket. De skatter, som nu betalas av bolagen - jag kan icke fixera beloppet, det kan vara 300 miljoner eller 350 miljoner - äro ganska blygsamma, om man sätter dem i relation till den totala skattesumman till stat och kommun, som uppgår till ungefär 3000 miljoner. Också om man ser bakåt i tiden och gör en jämförelse med den tidigare skattebelastningen, finner man egendomligt nog, att bolagsskatternas andel i nationalinkomsten, trots skattesatsernas höjning, inte var högre strax före kriget än den var för ungefär 20 år sedan. I stort sett äro alltså de skattebelopp, som nu betalas till det allmänna från industrien, landets bärande produktionsgren, inte tilltagna så förfärligt i överkant, om man ser på summorna. Men jag antar, att bankdirektör Browaldh, om han tar upp detta argument, inte kommer att framföra det till finansministern formulerat på detta sätt. Han kanske då i stället kan uttrycka det på det sättet, att låt säga 100 miljoner lägre skatt för industrien, som betyder ungefär en tredjedel av dess nuvarande skattetunga, skulle få mycket gynnsamma verkningar för näringslivet men däremot betyda ganska litet för statsfinanserna, kunde kanske statsmakterna kosta på sig den gracen gentemot industrien. Men det gäller att visa, att det blir något påtagligt resultat - vissa allmänna fördelar, som verkligen betyda någonting.

Vad jag nu sagt gäller frågan om skattesänkning över huvud. Jag övergår till den andra frågan, hur skatten skall läggas, om man antar att en viss summa skall tas ut av industrien, antingen 300 eller 250 miljoner eller något i den stilen. Skall den då tas ut efter det nuvarande systemet eller skola vi återgå till det gamla systemet med relativt låg skattesats men utan avskrivningsmöjligheter?

Jag skulle vilja ställa den frågan till industribolagen: föredrar ni det nuvarande systemet med låt oss säga en skatt på 40 procent eller det gamla systemet, då avskrivningar inte få göras men skattesatsen kan sänkas till ungefär 25 procent? Jag tar bara dessa siffror som exempel, men jag tror att skattebeloppen

bli ungefär desamma i båda fallen. I den förda diskussionen har jag inte fått någon riktig klarhet över vilken ståndpunkt man intar på den punkten. Det är också en mycket invecklad fråga, ty om man håller på det nuvarande systemet med fria avskrivningar, får man räkna med dels den konsekvensen att nominella skattesatsen blir högre - annars blir det ej tillräckligt med pengar till staten - och dels, som den andra konsekvensen, med dessa mycket vittgående följder, som jag förut sökt skissera, nämligen att kapitalbildningen koncentreras hos de gamla bolagen o.s.v. Det är så pass vittgående perspektiv, som här öppna sig, att de verkligen tåla att undersökas mycket ingående, innan man fattar någon bestämd ståndpunkt i denna fråga.

För min del skulle jag emellertid tro, att det nuvarande systemet är det bättre. Min åsikt har alltid varit, att man inte skall dubbelbeskatta kapitalbildningen på det sättet att man först tar skatt av inkomsten, när den sparas, och sedan tar ny skatt av räntorna från inkomsten. Man kan bevisa, att en dylik dubbelbeskattning inte är bra från nationalekonomisk synpunkt, därför att den minskar investeringarnas räntabilitet, och att ett system, som tillämpar uppskov med skatten till dess inkomsten kommer till användning, därför är att föredraga. Men när man nu begränsar detta system till att gälla aktiebolagens dolda fonderingar, kan man befara att det uppstår vissa ojämnheter i den totala investeringens inriktning - framför allt så att de gamla bestående företagen gynnas på de nyas bekostnad - och detta är en olägenhet, som man får väga emot fördelarna. Jag känner mig dock inte övertygad av bankdirektör Browaldhs resonemang, att några större disproportioner i detta avseende skulle uppkomma mellan olika näringsgrenar, ty vid sidan av den egentliga industrien är det framför allt bostadsbyggandet, som är kapitalkrävande, och det är väl knappast för närvarande att befara, att det blir för mycket kapital på det området. Läget är ju faktiskt det, att staten måste ge garantier och ta risker för att över huvud taget få dit kapitalet.

Jag noterar med tacksamhet det instämmande jag fått på vissa håll rörande de fasta skatterna, och i övrigt får jag alltså önska lycka till i en aktion för en sänkning av skatterna. Jag vill bara i det avseendet tillfoga en anmärkning i fråga om bankdirektör Browaldhs yttrande, att ett bolag får avstå 50 procent av vinsten men helt bära en eventuell förlust. Fördelen hos det nuvarande systemet ligger just i att ett bolag, som förut gjort dolda fonderingar, kan taga fram dessa för täckning av förlusten, varvid denna alltså fullt utnyttjas för kvittning.

Vad valutafrågan angår, anser jag att vi på det området böra akta oss för slagord. Den tesen har framförts av flera talare, att vi snarast möjligt skola övergå till ett internationellt penningsystem med fasta växelkurser, att vi inte skola manipulera med valu-

tor o.s.v. Det låter mycket tilltalande och det är frestande att drömma om den lyckliga tid, då växelkurserna voro fasta och det system tillämpades, som professor Montgomery erinrat om, systemet före 1914, då allt reglerades automatiskt och vi sluppo all kontroll på detta område. Men om vi nu skulle söka åtlyda dessa råd, vill jag påpeka, att vi ha ett varnande exempel just från förra världskriget. På den tiden fördes ungefär samma resonemang, framför allt av nationalekonomerna. Då var jag lyckligtvis inte med - nationalekonomerna spelade förresten en större roll på den tiden än de göra nu. Därför kan man nog, enligt min mening, lägga en del av ansvaret på dem för hela den deflation som vi då fingo. De bedrevo nämligen en ihärdig propaganda för att vi skulle återgå till guldmyntfoten, då de menade, att riksbanken eljest inte kunde sköta penningpolitiken. Det predikades och hamrades in i allmänheten och så småningom började spekulationen allt fastare inrikta sig på en återgång till guldet. Men samtidigt inträffade den olyckan, att guldet steg i värde, d.v.s. prisnivån föll i Amerika. När vi läto vår valuta följa guldet, brakade därför hela prisnivån ned och vi fingo den väldiga deflation under 1921, som innebar att detaljprisnivån på ett halvår föll ungefär till hälften. Det är en fantastisk historia, om ansvaret för allt detta kunde läggas på mina äldre kolleger, men jag är förvissad om att de ej vilja ta det åt sig.

Jag anser det inte uteslutet, att det kan gå på samma sätt den här gången, om vi skulle följa dessa råd att koppla på så fort som möjligt. Visserligen tror jag inte, att det blir något sådant internationellt system i första taget, men vi skulle ju kunna försöka återgå till guldmyntfoten via dollarn, d.v.s. besluta att dollarkursen inte får ändras. Då är det inte otänkbart att vi få vår valuta slängande som en kälke efter en stor släde, som sladdar hit och dit. Det var denna liknelse Knut Wicksell en gång använde för att åskådliggöra innebörden av detta myntsystem. Det är mycket antagligt, att det först blir en prisstegring i Amerika och sedan ett prisfall. Skola vi då hoppa upp och ned bara för att följa ett slagord om att vi skola ha fasta växelkurser och vara delaktiga i ett internationellt penningsystem? Jag känner mig inte övertygad på den punkten.

Jag tror emellertid inte, att det i grunden är så stor meningsskiljaktighet mellan oss: jag överdriver väl litet på mitt håll liksom de, som yttrat sig emot mig, gått till överdrifter på sitt. Jag skulle vilja formulera min mening så: vi skola inte binda oss för en fix växelkurs, innan vi förstå vad det betyder. Om den tesen godkännes, följer härav att vi skola bevara vår handlingsfrihet på detta område, tills vi veta, hur det går med prisnivån i Amerika - det bör väl inte vara så orimligt att tänka sig ens ur exportörernas synpunkt! Blir det ett våldsamt prisfall i Amerika, äro exportörerna då nöjda med att priserna på deras produkter gå ned i motsvarande grad? Vore det inte trevligare att kunna motverka denna prissänkning

för exportvarorna genom en förändring i dollarkursen? Om jag ställer frågan så, får jag kanske mera förståelse för mina synpunkter.

Vad sedan beträffar den framtida prisnivån, har jag inte funnit att de stora intressemotsatser, som jag talade om i föredraget, ha kommit fram i diskussionen. Den lilla divergensen mellan professor Montgomery och mig gällde bara frågan, om vi nu skola fastslå någon viss norm för politiken, d.v.s. att vi sträva efter en prisnivå av exempelvis 130, eller om vi skola undvika att binda oss utan i stället se tiden an och säga: det är troligt att vi senare vilja ha ett prisfall, men vi kunna nu ej ha någon mening om dettas storlek. Jag har för min del velat förorda det första av dessa båda alternativ, och detta av rent penningpolitiska skäl: om man fastslår en riktpunkt för en viss politik, är det lättare att fullfölja den politiken. Exempel därpå ha vi från förra världskriget. Som jag nyss erinrade om, predikades det då och hävdades från alla håll att vi skulle tillbaka till guldvärdet, och vi kommo fram dit trots att det egentligen var alldeles vansinnigt. Om vi nu så småningom skulle mer och mer börja fastlåsa en viss siffra, låt oss säga 130 fastän den är godtycklig, och fastslå den såsom riktpunkt för politiken, tror jag att spekulationen kommer att inrikta sig på denna prisutveckling, som då kan komma till stånd av sig själv.

Beträffande lönefrågan framhöll direktör Söderbäck att man måste räkna med möjligheten av en lönesänkning, och han undrade, om inte exporten behövde en dylik för att stå sig i konkurrensen.

Jag vill då först säga, att frågan om lönernas höjd i penningar räknat är av underordnad betydelse; det viktiga är frågan om lönernas reala höjd, d.v.s. deras höjd i förhållande till andra priser.

Om vi förutsätta att vi kunna hantera växelkurserna enligt våra intressen, skulle vi i första hand kunna hjälpa exporten genom en måttlig höjning av växelkurserna, som inte alltför mycket skadade importörernas intressen. Kurserna få med andra ord inte medföra så höga importpriser, att prisnivån i Sverige stiger. De kunna i alla fall förskjutas något uppåt. Blir läget fortfarande svårt för exportindustrien, få lönerna kanske sänkas inom denna näringsgren, men de behöva inte sänkas över hela linjen, i varje fall inte i samma utsträckning.

Jag tycker därför det är svårt att motivera en rent negativ inställning mot anspråk från arbetarnas sida att få behålla de nuvarande indextilläggen vid en måttlig nedgång av levnadskostnaderna. Att motivera det bara med exportens aktuella intressen går inte, och ännu svårare är att motivera det med att exporten kan behöva det i framtiden. Däremot håller jag gärna med om att det behövs en utjämning härvidlag; de nuvarande procentuella tilläggen kanske förrycka relationen mellan olika lönekategorier, och därför kunde man, när

tiden blir mogen härför, ersätta hela det nuvarande systemet med nya anpassade fasta löner.

Jag skall strax sluta, men jag vill först bara säga några ord om statsingripandet. Det är väl egentligen på den punkten som missnöjet mot mig varit störst i denna församling, där flertalet drömmer om mera fria förhållanden!

Om jag får anknyta till vad direktör Albin Johansson sade - jag tyckte att det var han som gick längst i den vägen - så ville han upphäva all ransonering efter krigets slut, t.o.m. valutaregleringen; allting skulle vara fritt. Jag vet inte, om det var allvarligt menat. Men jag är övertygad om att resultatet av en dylik politik skulle kunna bli en katastrof Vi kunna tänka oss in i det fallet, hur det skulle gå efter krigets slut, när alla komma till riksbanken för att köpa valutor. Riksbanken har inte obegränsade mängder sådana, den kan på kort sikt släppa till 1.000 miljoner eller kanske 1.500 miljoner men inte 4.000 eller 5.000 miljoner. Men låt oss antaga att det skulle komma fram anspråk av denna senare omfattning. Det finns ju likvida medel i marknaden så att bara för den delen kan det komma nästan obegränsade anspråk. Skola vi då låta valutakurserna - som det fria systemet i detta fall fordrar - stiga i höjden? Nej. Eller skola vi i stället tillgripa en räntehöjning ungefär liknande den som vidtogs efter förra kriget, alltså till 8 procent eller något i den stilen? Konsekvenserna härav skulle bli ändå ogynnsammare. Det är alltså ej möjligt att tillgodose detta anspråk på frihet på valutamarknaden utan att samtidigt äventyra stabiliteten på hela kapitalmarknaden. Detta är ett väl högt pris för upprätthållandet av obegränsad frihet under så extraordinära förhållanden som äro att vänta efter kriget.

De som nu önska att statsingripandet skall minskas och helst helt upphöra, böra ha större förståelse för den uppfattningen, att den period, som kommer efter kriget, blir en av de svåraste perioder, som vi ha haft att gå igenom. Som jag framhöll i mitt föredrag, är krigsperioden mycket lättare, tekniskt sett, ty då vet man vad som skall göras. Under den kommande perioden veta vi inte, vart det hela skall ta vägen. Önskemålen i samhället strida emot varandra. Om man lämnar allting fritt, blir det kaos, och därför behövs det ett visst mått av statsingripande för att näringslivet skall fungera på ett tillfredsställande sätt. Detta tycker jag bör medges även av dem som företräda de mest ultraliberala ståndpunkter.

Man kan naturligtvis ha olika uppfattningar om graden av det statsingripande som är erforderligt efter kriget. För min del skulle jag vilja säga, att valutakontrollen behöver bibehållas under hela övergångsperioden - detta förutsätta också de utländska valutaförslagen. Vidare tror jag, att så länge importmöjligheterna äro så begränsade, att man inte kan få in allt som behövs, måste man också ha en slags princip för regle-

ringen av tillförseln. Detta drar med sig vissa andra regleringar, men detta tillstånd behöver inte räcka längre tid än ett par år på sin höjd. Jag delade upp övergångstiden i två perioder: den första perioden med regleringar, därför att utrikeshandeln inte hade kommit fullt igång, och den andra perioden, då den fria konkurrensen kan få större utrymme. Under denna andra period kunna vi kanske låta konkurrensen vara tämligen fri inom utrikeshandeln och successivt avveckla alla ransoneringar med undantag av valutaransoneringen. Det är så jag ser saken.

Även beträffande frågan om övergångstidens längd i år räknat kan man ha olika meningar. Det var direktör Wehtje som trodde, att den skulle kunna begränsas till två år. För min del är jag ej lika optimistisk på den punkten. Förra gången varade övergångstiden bortåt fyra år. Om vi nu räkna med att kriget inte tar slut för Amerikas del samtidigt med att det tar slut i Europa utan håller på ännu något år framåt och att därefter en del övergångssvårigheter följa i Amerika, kan man knappast tänka sig något mera normalt läge på världsmarknaden förrän efter fyra år. Det är visserligen tråkigt, men jag kan inte se denna fråga i ljusare dager.

Kammarrättsrådet E. Sivert: Lagstiftningen om investeringsfonder har blivit en missräkning; den har utformats så att företagen inte kunna överblicka verkningarna av avsättningar till dylika fonder.

Meningen är, att om ett företag avsätter exempelvis investeringsfond för byggnader, dessa medel skola få användas för byggnadsarbeten först sedan Kungl. Maj:t därtill lämnat tillstånd. Det har också lämnats tillstånd till användande av dylika investeringsfonder, men tillståndet har i vissa fall varit förbundet med villkor. Olika villkor gälla för ianspråktagande av de olika slagen av investeringsfonder och för avsättningar, som ägt rum under vissa beskattningsår, ha särskilda villkor varit knutna, vilka icke gällt beträffande avsättningar under andra beskattningsår. Det har blivit, kan man säga, ett fullkomligt virrvarr av olika bestämmelser, så att det tekniskt sett har varit mycket svårt att handskas med denna lagstiftning.

Detta föranledde Industriförbundet att i december förra året göra en framställning till Kungl. Maj:t om omarbetning av bestämmelserna så att de kunde överblickas och anordningen bli mera aptitlig för företagen. Som situationen nu är användas investeringsfonderna i mycket ringa utsträckning av företagen. Detta har jag hört samstämmigt bekräftas av skatteexperter, som biträda med bokslut och deklarationer. I varje fall är en teknisk omarbetning av lagstiftningen om investeringsfonder erforderlig, så att den lättare kan handhavas. En sådan skulle säkerligen vara till nytta, och det är det, som Industriförbundet i främsta rummet gått in för.

Jag blev tidigare i dag uppmanad att framföra

några reflexioner i anledning av den passus i professor Lindahls föredrag, som berörde skatterna. Jag har blivit förekommen genom de tidigare inläggen, men det är ett par synpunkter, som det kanske kan vara skäl i att understryka.

Om jag fattade professor Lindahl rätt, så yttrade han beträffande beskattningen av aktiebolagen, att skattesatsen där hade fördubblats; den hade höjts från 20 procent till omkring 40 procent. För de företag, som arbeta under aktiebolagsform, måste man givetvis, såsom också förut i dag framhållits, ta hänsyn även till skatten på utdelningen. I vad mån denna skatt har höjts är icke möjligt att exakt angiva, men på grund av den, speciellt beträffande värnskatten mycket starka progressionen, har skatten på de högre inkomsterna, särskilt då inkomsttagaren tillika äger förmögenhet, betydligt mer än fördubblats, och det är huvudsakligen hos denna kategori skattskyldiga, som aktieinnehaven äro att finna.

Om man talar om en tredubblad beskattning på aktiebolagens inkomster, kommer man därför säkert sanningen närmare än om man talar om en fördubbling i förhållande till tiden före kriget. Jag är tämligen övertygad om att påståendet att inkomsten från bolag för närvarande är tredubbelt beskattad i förhållande till tiden före kriget icke innebär någon överdrift, och detta är på sätt och vis också vitsordat av statsmakterna, då ju utskiftningsskatten har höjts betydligt mer än dubbelt och denna skatt är avsedd att ersätta utdelningsskatten.

Vad därefter angår de företag, som icke arbeta i bolagsform, alltså de enskilda näringsidkarna - och de äro rätt många - drabbas de direkt av denna högre progressiva beskattning. Beträffande dem kan man utan tvivel, skulle jag föreställa mig, kunna komma till det resultatet, att skattebördan betydligt mer än fördubblats.

Om man tänker sig, att industrien skulle allt framgent få arbeta under detta skattetryck, har det gjorts gällande, att det skulle föranleda minskad investeringsvilja och kapitalflykt. Jag vill inte gå in på den synpunkten nu - den har redan framförts av flera personer, som varit mera sakkunniga än jag därvidlag - jag vill bara göra en enkel anmärkning: då det gäller en riskfylld placering, så föreställer jag mig att det är betydligt lättare att förmå en person att riskera pengarna, om vederbörande får behålla 2/3 av vinsten, än om han, såsom nu är fallet, får behålla ungefär 1/3 eller ibland mindre. Jag har svårt att förstå, hur man skall kunna komma ifrån denna frågeställning.

Vidare framförde professor Lindahl ett förslag om att industrien skulle gå in för stödjandet av en stabil skattesats. Detta önskemål har understrukits flera gånger från industriens sida och det vore säkerligen av värde att på förhand kunna göra upp tillförlitliga skattekalkyler. Men om jag fattat professor Lindahl rätt, avsåg han att man skulle söka erhålla en

utfästelse från statsmakternas sida att skatten skulle fastställas till en viss bestämd procentsats. Man kan knappast komma ifrån att statsmakterna icke ens moraliskt äro skyldiga att stå för en sådan utfästelse; de kunna inte bedöma det framtida statliga medelsbehovet. Även om en sådan bestämmelse formulerades så, att skatt på aktiebolag icke skall utgå med högre procentsats än t.ex. 40, skulle man i alla fall inte kunna bygga en skattekalkyl därpå. Man skulle kunna räkna ut - och praktiskt taget blir det väl så även nu - att man får betala allra minst 40 procent i skatt, men man riskerar att skatten i alla fall höjes och att man får betala skatt efter en högre procentsats. Man kommer alltså till i stort sett samma resultat som nu.

En annan sak är, att det vore mycket tacknämligt, om skatterna inte ändrades ofta utan att en viss stabilitet kunde inträda och att riksdagen om möjligt inte ändrade skattesatserna år från år. Men en direkt utfästelse om något sådant tror jag är tämligen värdelös och jag ifrågasätter, om det just vid denna tidpunkt, då skattetrycket å bolagsinkomsterna som nämnts mer än fördubblats i förhållande till förkrigstiden, vore särskilt klokt att från industriens sida yrka på en stabilisering av skatten på denna nivå.

Jag fick det intrycket av professor Lindahls föredrag, att professorn utgick ifrån att den svenska skattelagstiftningen var så utformad att man fick göra avdrag för alla avskrivningar. Men så är tyvärr inte fallet. De brister som finnas i den nuvarande skattelagstiftningen ha påpekats i två motioner till 1941 års riksdag (nr 94 i första kammaren och nr 133 i andra kammaren) och de äro, för det första, att vi inte ha rätt till fri avskrivning på byggnader, för det andra, att vi inte ha rätt till skattefria avsättningar till förnyelsefonder för inventarier och byggnader. Om en maskin köpts för 10.000 kronor men nu kostar 15.000 kronor, har företaget rätt att skriva av de 10.000 kronorna men kan inte skattefritt fondera de 5.000 kronor, som behövas för att ersätta den förslitna maskinen - m.a.o. för att bibehålla realkapitalet i rörelsen - och följaktligen måste företaget betala skatt för 5.000 kronors fiktiv vinst. Motionen tillstyrktes av bevillningsutskottet, och riksdagen skrev till Konungen med begäran om utredning, men något förslag har ännu icke avhörts.

Även om denna lagändring ginge igenom, skulle i alla fall inte skattelagstiftningen medgiva ett skattefritt sparande - d.v.s. ökning av realkapitalet - inom aktiebolagen. En så utsträckt avskrivningsrätt skulle endast förhindra att en viss del av kapitalet förbrukades till skatt men någon ökning av realkapitalet inom bolagen gynnades icke därigenom. För att nå detta mål, måste lagstiftningen om investeringsfonder icke blott omarbetas i tekniskt avseende utan ock väsentligen utvidgas. Men om så skedde och dessutom de lagändringar ginge igenom, som 1941 års riksdag förordat, skulle det vara möjligt att få till stånd den åsyftade kapitalbildningen inom aktiebolagen.

Docent I. Svennilson: Professor Lindahl delade upp sitt inledningsanförande så, att han först diskuterade målsättningen för penningpolitiken på längre sikt, och sedan gick in på övergångsproblemen. Hans penningpolitiska program tog främst sikte på arbetslönerna och motsvarande andra inkomster, jordbrukareinkomster o.s.v. På detta sätt voro ju också de penningpolitiska program, som funnos vid krigets början, utformade. Hans målsättning var den, att stabilisera nominallönerna för att senare övergå till lönestegring.

Det var ett argument, som han kanske inte tillmätte så stor roll, men som jag tycker kunde behöva något närmare belysas.

Professor Lindahl sade, att löntagarna ha under krisen fått bära den tyngsta bördan av den försämrade folkförsörjningen. Jag skall bara påpeka, att den uppfattningen kanske inte ens delas av landsorganisationen. Jag har i min hand en av LO utgiven skrift om "Inkomstutvecklingen 1939-1942", som ställer frågan i en något annan belysning. Man säger där sammanfattningsvis: Bönder, lantarbetare och skogsarbetare samt folkpensionärer ha under kriget haft genomsnittligen oförändrade eller något stegrade realinkomster. För stadsnäringarnas löntagare, bland vilka ingå industriarbetare, ha realinkomsterna sjunkit med 12 %. För kapitalister och företagare har realinkomsten sänkts med cirka 30 resp. 15 à 20 %. Högre inkomsttagare hade dessutom fått avsevärda skattestegringar utöver dem, som inräknats i levnadskostnadsindex.

Denna framställning visar, att löntagarna icke ha varit den minst gynnade av samhällsgrupperna, snarare tvärtom.

Vad professor Lindahl avsåg var kanske förhållandet mellan löntagare och motsvarande företag, och därvidlag kanske saken ställer sig annorlunda. Företagen ha under kriget haft stora möjligheter till konsolidering - det har kommit fram i deras bokslut - men det är å andra sidan ännu icke klart, vad som härvidlag måste betraktas som en mera tillfällig vinst. Själva principen för prispolitiken under kriget har ju varit den, att företagen skulle få vinster för att kunna stå emot prisfallet efteråt. I vad mån deras vinster och deras konsolidering överstiger detta, är svårt att urskilja, och just nu är det över huvud taget svårt att värdera företagens tillgångar. Jag fäster inte något större avseende vid denna fråga, men jag tycker ändå, att den kanske behövde påpekas.

Det var en annan fråga, som professor Lindahl inte gick närmare in på, när han diskuterade den lämpliga målsättningen, men som jag anser är av grundläggande betydelse. Jag avser frågan, vilken standard vi ha råd till efter kriget. Det har ju talats om att vi alla måste bli fattigare en tid efter kriget. Jag vill inte ge mig in på en bedömning av i vilken mån detta är riktigt, men det är i varje fall en fråga, som man måste ta upp till diskussion, om man söker fastslå

en lämplig inkomst- och lönenivå. Jag skulle därvidlag bara vilja peka på ett par frågor, som man i så fall måste ta upp till diskussion.

Det är sannolikt att vi skola upprätthålla ett starkare försvar än före kriget och det kommer att kosta en hel del pengar. Vidare, som professor Lindahl antydde, är det önskvärt, att man kommer att fortsätta med en längre gående befolknings- och familjepolitik: allt detta kommer att kosta pengar och kommer kanske att föranleda, att skattetrycket blir oförändrat i jämförelse med nuvarande nivå.

Det är tydligt att man på sistnämnda område står inför vissa avvägningsproblem som gälla frågan, om man vill höja standarden genom lönehöjningar eller genom socialpolitiska åtgärder. Sådana åtgärder måste i viss mån bilda alternativ. Jag tror att man på arbetarhåll är medveten om, att man har att välja på två olika linjer: en mera återhållsam lönepolitik med en generös socialpolitik eller tvärtom. Frågar är då, om icke både arbetarna och kanske även industrien kan ha intresse av, att man under åren närmast efter kriget snarast följer den linjen, att vara mera försiktig med lönepolitiken och att mera lägga framstegen på den socialpolitiska sidan, exempelvis i form av stöd åt familjer i befolkningspolitiskt syfte.

Sedan är det också en annan avvägningsfråga, som kanske inte är av samma storleksordning som den nyssberörda, men som vi dock måste räkna med, nämligen den som sammanhänger med hjälpen till våra nordiska grannländer. Skola vi närma oss dessa länder, kanske det blir nödvändigt även med en socialpolitisk utjämning dem emellan.

Nu vill jag inte med detta ha sagt, att jag har en pessimistisk uppfattning om möjligheterna för en fortsatt höjning av svenska folkets levnadsstandard - vi ha ju också att ta hänsyn till näringslivets tekniska och organisatoriska utveckling, dess effektivisering. Dessa faktorer måste vägas mot kostnaderna för försvar, socialpolitiken, den nordiska hjälpen o.dyl. Så mycket är i varje fall klart, att man kan komma till ett mera pessimistiskt resultat beträffande målsättningen, vad gäller realinkomsten, än vad professor Lindahl gjorde.

Jag skulle i likhet med professor Montgomery vilja understryka, att man, vilket slutresultat man än eftersträvar, måste låta pris- och lönepolitiken bli beroende av hur övergångstiden kommer att te sig; detta blir avgörande både för gången mot det slutliga resultatet och för var man till slut hamnar.

Det finns två alldeles extremt motsatta uppfattningar om, vad som kommer att hända närmast efter kriget. En uppfattning, som har framförts från arbetarhåll, är den, att omedelbart efter kriget skulle stunda en kraftig sysselsättningskris med massarbetslöshet, och att man då måste sätta igång med mycket stora arbeten för att kunna upprätthålla full sysselsättning.

Men det finns också en motsatt uppfattning, som överensstämmer med professor Lindahls bedömning av läget i Amerika. Man räknar därvid med, att det efter kriget kommer att finnas många eftersatta behov, som komma att tränga sig fram med stor styrka. De komma att trängas om det snäva utrymme, som är begränsat icke bara av vår tillgång på arbetskraft utan kanske också på råvaror. Det skulle då vara risk att det uppstod inflationstendenser även här i landet. Det är självklart, att dessa båda alternativ måste påverka penning- och lönepolitikens utformning.

Jag föreställer mig, att om man räknar med en tendens till högkonjunktur, det ter sig mera rimligt att låta prisfallet bli starkare och låta lönerna sjunka något, därför att detta skulle kunna hålla tillbaka efterfrågan och få folk att vänta. Detta måste ju vara målet för den ekonomiska politiken i en sådan situation. Om däremot landsorganisationens farhågor besannas, måste allt sättas in på att stabilisera inkomsterna för att i möjligaste mån hålla köpkraften uppe.

Det är otvivelaktigt mycket viktigt att vinna bättre klarhet om utsikterna i detta avseende, än vi ha för närvarande. Konjunkturutvecklingen kommer nämligen att få andra mycket viktiga konsekvenser för den ekonomiska politiken närmast efter kriget, såvitt jag förstår. Om vi få LO-fallet med en stor sysselsättningskris, är det väl sannolikt, att man lämnar näringslivet fritt i hög grad men vid sidan därav sätter igång med omfattande offentliga arbeten.

Om vi åter få en inflationsartad högkonjunktur, är det väl troligt, att kontrollen över näringslivet kommer att utvidgas, bland annat i form av en kontroll av investeringsverksamheten. Denna investeringskontroll kan komma att gå hårt fram över industriens investeringar, därför att man på statligt håll säger sig, att det finns andra eftersatta behov, som först måste tillgodoses, bostäder, kommunala anläggningar och allt möjligt sådant som inte kunnat byggas i tillräckligt stor omfattning under kriget.

Det utredningsarbete om efterkrigstiden, som nu igångsatts, är bl.a. inriktat på att söka klargöra, hur det egentligen ställer sig i här berört avseende och att bl.a. försöka inventera, vilka eftersatta behov, som kunna komma att göra sig gällande och av vilken storleksordning de äro.

Vi veta, att det finns eftersatta behov: nya fartyg, behöva byggas, bilparken behöver moderniseras och elektrifieringen kanske kommer att ta fart. Det behövs möjligen en hel del nya bostäder, och industrien kommer också att vilja få frihet att sätta igång investeringar, som inte kunnat komma till stånd under kriget. Jag tror för min del, att det är en av de punkter på detta utredningsprogram, som ha utsikt att ge något resultat av värde, och jag tror, att först när vi fått en överblick över hur dessa faktorer komma

att ställa sig, kunna vi få ett bättre grepp på frågan, hur den ekonomiska politiken skall inriktas närmast efter kriget.

För min egen del har jag den uppfattningen, att man icke har att motse någon extrem konjunkturutveckling efter kriget, utan att vi ha förhoppningar att få en betydligt lugnare utveckling. I så fall bör även penningpolitiken kunna slå in på en medelväg, som kanske närmar sig vad professor Lindahl tidigare här har antytt.

Samtidigt måste vi naturligtvis vara beredda på en sysselsättningskris av den typ, som befaras på arbetarhåll. I varje fall är det väl troligt, att, även om vi få en högkonjunktur ett par år efter kriget, det på baksidan av denna liksom efter förra kriget kan komma en lågkonjunktur med sysselsättningsproblem.

Frågan är vad industrien kan göra i en sådan situation, som man måste vara beredd på som en eventualitet. Jag skulle här vilja beröra en speciell fråga, som ligger inom denna problemkrets.

Professor Lindahl talade i inledningen till sitt anförande om, att man blivit imponerad av vad näringslivet kan åstadkomma, när det inriktar sig på krigsproduktion. Många ha dragit den slutsatsen, att även under fredstid sysslolöshet bör kunna undvikas; man borde under en kris inte behöva hålla på att bygga vägar och sådana mera onyttiga ting, utan borde kunna hålla den ordinarie produktionsapparaten i gång.

Jag skulle här vilja resa den frågan, om det inte vore tänkbart, att industrien kunde ge sig in på några linjer, som innebure, att på dess initiativ åtgärder vidtoges för att hålla produktionsapparaten i gång under en sysselsättningskris. Jag vill då peka på några intressanta tankegångar, som man kommit in på både i England och Amerika. I huvudsak gå de ut på, att man efter kriget skulle imitera krigsproduktionen i det avseendet att man för konsumenternas behov lägger upp en produktion av långa serier av nyttiga varor. Genom att göra serierna tillräckligt långa, skulle man kunna producera till en mycket låg kostnad. Det är väl intet tvivel om, att, om en fabrikant vet, att han har garanti för att kunna få avsättning för en vara, t.ex. hushållsapparater i serier på flera tiotusentals exemplar, kan han sälja dem till ett lägre pris, än om han måste ta risken att avsättningen inte blir så stor.

Vi veta, att det finns många varor, som konsumenterna behöva, men som de inte kunna köpa på grund av det höga priset: jag vill bara peka på bostäder och speciellt arbetarbostäder. Man skulle vidare kunna räkna upp en rad olika inventarier för en familjebostad. Svårigheten att få fram dessa varor ligger egentligen inte på produktionsområdet - det är en förgrovning av problemet som många politiker gjort sig skyldiga till, när de säga: "Kan inte industrien hålla

produktionen i gång, får staten göra det!" Problemet ligger i stället i att få avsättning för dessa varor, och fråga är, om industrien skall kunna själv göra något för att en sådan produktion skall finna avsättning.

Jag skall inte gå närmare in på problemet och vill bara peka på den möjligheten, som vore tänkbar exempelvis för industriarbetarbostäder, att industrien i samarbete garanterar, att en produktion av tillräckligt omfång kan komma till stånd. Jag kan också tänka mig att ett samarbete med distributörerna leder till samma resultat. I en krissituation vore det även tänkbart, att industrien inledde ett samarbete med staten av den innebörden, att staten garanterar avsättningen för serier av viss längd. Man skulle där få en motsvarighet till de statsgarantier för avsättning av en viss kvantitet, som vi ha haft under krisen, då det gällt produktion av olika metaller.

Jag har här bara velat kasta ut denna tanke som en frågeställare. Över huvud taget är det önskvärt, att industrien gör allt som kan göras för att utjämna produktionen under en sysselsättningskris. Jag tänker då särskilt på industriens investeringsverksamhet. Om industrien på ena eller andra sättet kan bidraga till att utjämna sysselsättningen, minskar den statens behov av ingrepp i en krissituation.

Till slut skulle jag bara vilja inregistrera som en behållning av denna diskussion något som icke blivit sagt. Jag syftar på det argumentet emot ett prisfall efter kriget, att man måste hålla prisfallet tillbaka för att möjliggöra en avveckling av lagren av ersättningsvaror. Det finns ju vid krigets slut sannolikt kvar en del lager av ved och av gengaskol, lager av cellullvävnader m.m., som kanske måste säljas med betydande förlust, om importen kommer igång. Man skulle kunna befara, att det framträder en protektionism, som går ut på att staten skall vidmakthålla regleringarna under ett eller två år efter kriget, hålla tillbaka importen, föreskriva inmalningstvång etc. för att möjliggöra en förlustfri avveckling av krisproduktionen. Jag tror att det är lyckligt, om man helt kommer bort från sådana tankegångar. Det är väl inget tvivel om att det är önskvärt, icke minst för exporten, att omställningen till fredsförhållanden inte försenas. Det är ju även så, att principerna för den ekonomiska politiken under kriget ha varit sådana, att företagen måste vara beredda att ta förluster på de lager, som inte hunnit avvecklas, när freden kommer.

Direktör Albin Johansson: Professor Lindahl frågade: "Hur skall det gå, om alla importörer komma och kräva två eller fyra miljarder på en gång för att få importera varor?" Ja, jag har läst i en hel del äldre litteratur om hur det var ställt, när bankerna kommo till och män på bankhåll sade, att bankerna skulle ta emot pengarna av folket och samla dem i ban-

kerna för att de där skulle kunna lämna ut av pengarna för t.ex. uppförande av fastigheter och dylikt. Men då invände man i bondeståndet: "Hur skall det då gå, när vi vilja ha tillbaka våra pengar?" Ja, det är ju inte så - nu återkommer jag till professor Lindahls fråga - att importörerna komma att fråga efter varken två miljarder eller fyra miljarder på en gång. Så mycket pengar kunna de av flera skäl med fördel icke disponera. De måste bland annat rätta sig efter hur mycket tonnage, som finns tillgängligt för att transportera hem varorna. Tonnagebristen ensamt kommer nog att verka tillräckligt bromsande i fråga om krav på utländska valutor, när freden en gång kommer. Denna tonnagebrist inverkar på såväl vår export som på vår import.

Jag skulle önska, att professor Lindahl toge hänsyn till detta och förstode, att jag menar allvar.

Professor E. Lindahl: Jag hoppas direktör Albin Johansson förlåter mig, att jag inte förstod, vad som låg bakom hans yttrande: nämligen att han hade tänkt sig just tonnagebristen som en förutsättning för att riksbanken över huvud taget skulle kunna släppa till erforderliga valutor, om efterfrågan lämnades fri på detta område.

Jag skulle vilja ställa den frågan: antag att det blir så lyckligt att vi få tillräckliga tonnagemöjligheter, hur skall valutafrågan då lösas? Hur ställer sig direktör Albin Johansson till det fallet?

Direktör Albin Johansson: Då bli vi förfärligt försiktiga att köpa varor.

Professor E. Lindahl: Jag litar i alla fall inte på att den försiktigheten är tillräckligt stor för att riksbankens valutor skola räcka till.

När jag sade, att det var en fördubbling av bolagens skattebörda, som hade inträtt, tänkte jag på bolagens skattesatser; dessa voro tidigare 12 procent till staten och 10 procent till kommunen, således något mer än 20 procent. Nu äro de 32 procent till staten och möjligen 10 procent till kommunen, d.v.s. något mer än 40 %: det blir ungefär detsamma som en fördubbling.

Frågan, hur mycket skattetrycket har förskjutits, om man medräknar aktieägarnas skattebörda, har jag inte berört i detta sammanhang. Det är en mycket vidlyftig historia och det var ungefär en sådan undersökning, som jag gjorde för 20 år sedan för industriförbundets räkning. Vi kommo då underfund med att den totala skattebelastningens storlek till stor del berodde på hur mycket bolagen utdelade. Då bolagen nu bedriva en försiktig utdelningspolitik, minskas härigenom den totala skattebördan. Härtill kommer, att ett bolag, som nu avskriver sina vinster, ej betalar skatt härför: detta

bolag betalar därför mindre skatt nu än tidigare, då avskrivningen inte var tillåten. Om man skulle räkna ut vad detta betyder, skulle man få kalkylera hur mycket samtliga svenska bolag plus aktieägarna nu betala i total skatt och jämföra detta med tidigare skattesummor. Jag tror inte att man då skulle komma till det tredubbla beloppet, men ingen kan i dag lägga papperen på bordet i den frågan.

Jag vill bara tillägga något om de på förhand bestämda skatterna. Det finns inte någon konstitutionell möjlighet för regering och riksdag att i det avseendet binda sig på något sätt, utan om det skulle behövas nya skattesatser, måste de kunna ändras. Det är givet, att ingenting är fast i politiken. Men det hindrar inte att det kan bli större fasthet i beräkningarna, om man lägger upp skatten som en fast skatt. Jag hänvisar till att bolagsskatten förut var oförändrad under en lång följd av år, och då den utgått under en viss tid med en bestämd skattesats, så drabbar den inte så förfärligt ojämt utan ingår såsom en del i det bestående systemet. Förr fick jag varna för den varierande skatten och nu möter jag samma misstro mot tanken på att ha en permanent skatt. Men i andra länder finns det en sådan skatt och där är det ingen, som tycker, att man bör återgå till det gamla.

Beträffande investeringsfonderna får jag säga, att min avsikt med föredraget just var att framhålla att det borde bli litet större ordning på hela systemet. Jag menar det vore en lycklig utvecklingslinje, om man med hjälp av dessa investeringsfonder kunde ordna det så, att ett företag, som vill göra en avsättning, skulle kunna få göra den i skattefri form utan att behöva vidtaga några onödiga inköp av varor, som skola skrivas ned, eller uppföra anläggningar som eljest inte skulle blivit byggda. Det är en utveckling efter den linjen som jag tycker att man skulle försöka gå in för.

Jag vill tillfoga, att jag vet att dessa investeringsfonder inte ha utnyttjats så mycket, men jag tror att det beror på att företagarna inte ha riktigt satt sig in i systemet och förstått hur förmånligt detta är. Kontentan i systemet kan kanske uttryckas så, att om man avsätter till en investeringsfond, får man på förhand alla sådana avskrivningar till godo, som man eljest skulle fått göra under hela den tid, som byggnaden eller inventariet varar, och får dra ifrån hela detta belopp från inkomsten. Detta kan innebära en mycket stor skattelättnad, särskilt vid en tillämpning på fastigheter, och jag vill uppmana industriens skatteexperter, att de, när de tänka ut hur de skola ordna för företagen på lämpligaste sätt, litet närmare ta reda på möjligheten att utnyttja dessa investeringsfonder. Jag hoppas dock som sagt, att frågan skall kunna regleras på ett mera enhetligt och rationellt sätt.

Herr Ordföranden: Innan jag avslutar detta sammanträde, vill jag erinra om vad jag sade i början av detsamma, nämligen att vi ordnat detta möte för att ge arbetet inom den kommitté, där direktör Söderlund är ordförande, en liten stöt framåt. Jag skulle därför vilja fråga direktör Söderlund, om han är nöjd med detta möte och om han lärt något därav.

Direktör Gustaf Söderlund: Menar herr Ordföranden att jag skall säga något?

Min roll här är förvisso åhörarens, men då och då brukar ju vår älskvärde ordförande föra fram på arenan den, som egentligen inte har där att göra, och jag skall gärna efterkomma vad jag tolkat som en uppfordran av denna art. Jag gör det så mycket hellre, som jag kanske bör deklarera något av min allmänna syn på de efterkrigsproblem, som nu skulle börja bearbetas inom Industriens Utredningsinstitut.

Jag vill bekänna, att jag är skeptisk beträffande de utredningsplaner, som ha diskuterats på andra håll - jag tänker närmast på de politiska kretsarna. Vad man där syftar till torde vara en vittgående planhushållning av ena eller andra slaget, som man för närvarande inte riktigt kan fastställa men som har till riktpunkt ett restlöst avskaffande av arbetslösheten.

Det är sysselsättningsproblemet, som står i centrum för dessa tankegångar. Arbetslösheten har blivit något av ett spöke under mellankrigsperioden. Under detta krig har man sett, att arbetslösheten kan försvinna, och man menar, möjligen med rätta, att om ett krig kan medföra något sådant, borde man ju kunna åstadkomma detsamma under ett fredstillstånd. Ser man uppgiften som ett restlöst avskaffande av arbetslösheten, tillhör den förvisso staten, som besitter den erforderliga tvångsmakten. Vad näringslivet kan åstadkomma, får göras på de vanliga vägarna: man får försöka, som man eljest brukar göra, att sysselsätta sina arbetare och sina maskiner genom att utfinna en produktion, som kan avsättas och som kan avsättas till ett resultat, som åtminstone på längden förräntar det arbetande kapitalet. Att näringslivet skulle kunna på egen hand helt och hållet avskaffa arbetslösheten, tror jag inte är möjligt. Jag tror inte heller att någon räknar med det, utan vad man väntar från vår sida i kampen emot den arbetslöshet, som man befarar under ett kommande skede i utvecklingen, är att vi skola göra vad vi kunna för att hålla verksamheten i gång.

Även en politisk lösning av den angivna stora uppgiften är enligt min tanke en utopi. Visserligen kommer man nu, liksom på 1930-talet, att göra kraftansträngningar för att få bort den arbetslöshet, som vid en konjunkturnedgång kan uppkomma. Men att fullständigt avskaffa arbetslösheten är möjligt, endast om man vill ta konsekvenserna och behålla krigets ansikte, dess tvång över organisationer och enskilda. Man får närmare och närmare reglera det ekonomiska livet

samt de enskildas åtgöranden inom produktion och konsumtion; staten får supplera en bristande nationell och internationell efterfrågan genom att bli den stora avnämaren av skilda varor och tjänster; den får dirigera folk till olika verksamhetsområden allt eftersom den anser det ena eller andra böra införas; den kan icke tillåta, att den enskilde väljer själv, på andra villkor än att han då också själv får svara för sin utkomst; den kan garantera sysselsättning endast om den får anvisa både arbetsplats och löneläge. Det blir med andra ord fråga om att införa ett tvång på arbetsmarknaden, som hittills varit okänt, eller också att låta lösningen stanna vid att bereda försörjning, icke nyttigt arbete.

Jag skulle också vilja yttra några ord om regleringarna under den period, som vi kunna kalla för övergångstiden efter kriget. Denna period har enligt professor Lindahl två faser: den efter freden närmast liggande som kännetecknas av stark efterfrågan, fortsatt knapphet, uppgående priser och viss risk för inflation; vidare en andra fas, som betyder reaktion emot den första och innebär en tillbakagång i priserna, en tillbakagång i sysselsättningen och i konjunkturen.

Under den första perioden, som enligt denna tankegång skulle kännetecknas av fortsatt knapphet på varor och arbetskraft, går det inte, föreställer jag mig, att bli av med regleringarna. Alla som arbeta inom kommissionsväsendet dela nog direktör Sohlmans allmänna inställning, nämligen att vi inte, om det fortfarande finns stark knapphet på varor, kunna räkna med att bli av med kommissioner och regleringar. Vi kunna möjligen överflytta regleringsuppgiften på andra organ, men det är omöjligt att helt undvara regleringar. Regleringarnas kvarstående är helt och hållet betingat at knapphetssituationen; allteftersom läget förändras till det bättre och knappheten försvinner beträffande varugrupp efter varugrupp böra också regleringarna försvinna. Jag är nog optimistisk att tro, att det blir svårt för dem, som vilja behålla regleringarna för principens skull, att uppehålla dem sedan regleringsgrunden fallit bort.

Vad vi ha att göra, vi som skulle syssla med efterkrigsproblemen sådana de te sig för industrien, är på nuvarande stadium inte lätt att säga. Jag tror dock att mycket är påbörjat med vad som skett här i dag, ty det gäller framför allt att försöka belysa de problem, som kunna uppkomma under en period närmast efter kriget, att belysa dem för att se, vad näringslivet självt genom de enskilda företagen respektive deras organisationer kan åtgöra. Mycket har i detta sammanhang sagts om ett effektivare samarbete inom näringslivet, och det är ju alldeles riktigt, att problemen kräva ett visst samarbete. Men detta samarbete har sina sidor och jag tror, att man inte skall gå till ytterligheter åt någotdera hållet. I varje fall bör man icke tänka sig lösningen i form av ett samarbete, som uppehålles med hjälp av staten och dess maktmedel. Så

länge samarbetet kan ske i fria organisationer, vilka alltid löpa risken att få dra sig tillbaka eller gå under, ifall de missköta sig, är det inte så farligt. Även om jag personligen alltid känner mig en smula illa berörd av det ständiga sökandet efter kartellbundenhet, när man inte kan reda upp affärerna av egen kraft, måste jag medge, att sådana åtgärder äro rationella och fullt försvarliga i många fall. Under den tid, som kommer efter en fred, tror jag vi måste gå fram på sådana vägar inom olika delar av näringslivet. Men jag menar, att om samarbetet söker efter möjligheter att få statens medverkan för sina syften eller på annat sätt skaffar sig en tvångsmakt, som hindrar dem, vilka vilja arbeta utanför detta samarbete, att göra det, då är det fara å färde. Det korrektiv mot missbruk, som den enskilde företagarens frihet kan erbjuda, det tror jag att vi böra akta oss för att avskaffa, ty annars blir det nog så, att vi få staten såsom tvångsreglerare i sista hand.

Ja, herr Ordförande, detta var några av de synpunkter, som jag gärna ville ge till känna, eftersom tillfälle därtill nu bjudes mig. Jag vill tillägga, att vad vi ha fått höra i dag för min del givit utomordentligt mycket, och vi räkna naturligtvis med att med dem, som närmast arbeta med problemen på detta område i näringslivets företag och organisationer, även i fortsättningen få dryfta spörsmål, som höra till detta komplex.

Herr Ordföranden: Jag går nu att avsluta detta sammanträde. Det har, som herrarna kunnat finna, varit mycket givande och nyttigt. Det är första gången som Industriens Utredningsinstitut håller ett sammanträde av detta slag, och jag är övertygad om att det kommer att återupprepas flera gånger i framtiden att man så här skall kunna utbyta tankar till fördel för oss alla och till fördel för vårt näringsliv.

Det är nu sista gången jag för klubban här, jag ber nu att få lämna den till min efterträdare, direktör Wehtje. Här har Du den, Du behöver inte hålla tal!

Tack skall ni ha!

INDUSTRIENS UTREDNINGSINSTITUT

har tidigare i stencil utgivit

Industriföretagens nettovinster och utdelningar åren 1937—1941

Nyare statliga åtgärder till stöd för bostadsproduktionen

Skogsarbetets rationalisering

Virkestransport med häst

Utgången

Skogsarbetets rationalisering

Lastbilen i skogstransport och bilvägarna

Utgången

Skogsarbetets rationalisering

Översikt över gjorda utredningar och nuvarande forskningsverksamhet

---

Studie rörande koncentrationsåtgärder inom den engelska industrien

Utgången

Studie rörande koncentrations- och rationaliseringsåtgärder inom den tyska industrien

---

Undersökning rörande den lägre laboratoriepersonalens utbildningsförhållanden

---

Uppsala 1943. Almqvist & Wiksells Boktryckeri A.-B. 437615